

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Casus longi super Institutis

Accursius, Guilelmus

[Lyon], um 1490

[Liber primus]

[urn:nbn:de:bsz:31-315990](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-315990)

hnt sine studij a pncipe: qvltimo ano stu
 dent codice que codice i pncipe iustini
 anus copilavit ex tribus antiqs codicib'
 scz hermogeneano. theodosiano. 7 grego
 riano: 7 etiā copilavit ex antiqs pstitutio
 nibus extrauagātibus. Nota decimo q
 res diuisa 7 distincta melius intelligit qz
 res nō diuisa. Nota vndecimo q iste lib
 appellat institutionū seu elementoz. No
 ta. xij. q tantū valent leges institute qstū
 valent leges alterius libri legalis. Nota
 xij. posse 7 debere ad regumem puinciaz
 et ciuitatū eligi pitos sapiētes 7 doctos ci
 tius qz laycos. multa alia possent notari
 circa has pstitutes: s; p pnti vob suffici
 at. guillermus accusij.

Iusticia 7 iure. Circa hāc rubri
 cam qttuor sunt videnda. Primo ē
 continuāda rubrica 7 hoc mō. Impator
 iustinianus volēs incipe libru institutio
 nū incipit tractare de iusticia 7 iure cū iu
 sticia int alias vtutes obtineat pncipatū
 et cū ius sit ipius iusticie filius etiam agit
 post iusticiā de iure. Secundo diuidit ru
 bricaz in duas ptes. de pma tractat ibi in
 pncipio. de scō a infra vsq; ad ti. sequentē
 tercio expone rubricā. s. hoc mō. subaudi
 videamus d iusticia 7 iure. qto formabit
 circa hāc rubricā duas qōes. Prima est q
 ē dīa int iusticiā 7 ius: 7 hanc soluevt in
 glo. rubrice 7 in glo. posita in. s. q. q glo
 incipit p dōt recte 7 ē. Scda qō que ē cū in
 rubrica dicat de iure 7 in textu nihil dicat
 diffinēdo s; diuidēdo sic vt in. s. Iuris p
 cepta. 7 hāc qōem solue tribus modis vt
 hic in secunda glo. rubrice.

Iusticia. Totū istum titulū diui
 de in qnq; ptes pncipales. In p
 ma pte solū dō de pma pter rubrice. s. de iu
 sticia: 7 in ipa pta pte diffinit iusticia. Et
 ē sciendū q hec pta ps in qua diffinit iu
 sticia duplicat pōt intelligi. vno mō vt lo
 quit de iusticia diuina. alio mō vt loquit
 de hūana iusticia. Si vis intelligere d di
 uina iusticia sic po. ca. deus q ē iustus ha
 bet voluntatē pstantē. i. firmā stabilē 7 p

petuā. i. nō tpalē: s; sp duraturā tribuēdi
 vnicuiq; ius suū. s. bñmerit padisum: ma
 lemerit infernū. Si aut vis intelligere se
 cūdo mō. s. de hūana iustia sic po. ca. hō
 iustus h; i. hē debz voluntatē tribuēdi
 vnicuiq; ius suū. Et po. exemplū in iudi
 ce iusto q dēt hē voluntatē absoluēdi in
 noxios 7 inculpabiles 7 puniēdi crimino
 sos: 7 fm hāc secūda expositionē illa duo
 vocabula posita in diffinitione iusticie. s.
 constās 7 ppetua sunt abijcienda 7 remo
 uenda ab ipa diffinitōe. qz iudex q est hō
 hūanus nō ē pstantis in voluntate nec ppe
 tuus. In scda pte incipit tractare de scda
 pte rubrice. s. d iure in qua scda pte sic for
 ma casum. Ego qsiui a iustiniano impa
 tore o dñe rñdeat mibi ad hāc qōes. nos
 dicimus quotidie q bonū ē hē iurispru
 dentiaz: dicite ergo mibi qd est iurispru
 dentia vel qd dicat hē iurisprudentiam
 Et certe impator rñdet dicens q ille dicit
 habere iurisprudentiā qui sat cognoscere
 res diuinas 7 hūanas 7 q cognoscit iustū
 et iustū. tercio dixit ex quo vidimus in p
 ma parte quid est iusticia 7 ex quo vidim'
 in secunda quid est iurisprudentia Etiam
 videamus qualiter leges sunt docende 7
 quo ordine: 7 certe leges sunt docēde hoc
 modo: qz scolares qui volūt audire iura ci
 uilia primo debēt incipere a leuibus. scilz
 ab hoc libro institutionū: postea debent
 ascēdere ad grauiora. s. ad libru digestoz
 et codicis. Et reddidit ratio quare sit incipie
 dum a leuibus: qz si incipiāt a grauiorib'
 scz ad libru digestoz 7 codicis: vnū de du
 ob' male accidet seu eneniet. qz aut rudis
 ppter nimia difficultatē deseret seu relin
 quet pro: sus studiū: aut si nō deserat hoc
 est si ppter nimia difficultatem nō dimit
 tat studiū cū magno labore qnetiā cū dif
 fidentia: qz nō habebit spem nec fiduciaz
 q vnq; aliqd sciet seu perueniet ad fructū
 sciētie: ad cuius fructū citius puenisset: si
 a leuionibus studium suum inchoasset.

Juris precepta. Quarto dicit q ius
 nostrū ciuile vno de tribus modis accipit

aut p̄cipit vt quis honeste viuatur: aut p̄cipit vt quis alterū nō ledat: aut vnus hō ius suum vniciq; tribuat. de primo ponitur exemplū in glo. q̄ incipit q̄ntū ad se 7c. de secūdo ponit exemplū q̄ non debet vnus alteri iniuriā inferre. vt. ff. e. l. iij. de quo pone exemplū vt in iudice q̄ vniciq; debet suū ius tribuere. put. s. dixi i difinitione iusticie. Huius studij. Quinto dicit in. s. Huius studij. ex quo. s. vidim? quid ē iusticia. Itē ex quo vidimus quot et qualia sunt iuris p̄cepta. Et est sciēdus vltimo loco q̄ ius nostrum civile in duas partes diuidit. s. in ius publicū 7 p̄uatu; et p̄mo dicit qd̄ dicat ius publicū. Et certe ius publicū dicit illa pars iuris nostri que tractat de vtilitate totius mundi: qd̄ dicit in glosa que incipit Et p̄sistit. Secūdo dicit qd̄ dicat p̄uatu;. Certe ius p̄uatu; dicitur illa pars iuris n̄ri q̄ tractat de vtilitate singulor;: puta vt fundus meus ab aliquo possessus restituat mibi: v̄l puta vt debitor meus qd̄ debet mibi soluat et alia infinita exēpla posses ponere. Tandem dicit ex quo vidimus qd̄ est ius publicum: nūc videndū est qd̄ est ius p̄uatu;. Et sciendū est q̄ ius p̄uatu; est collectus ex p̄ceptis triū iurū. scz ex p̄cepto iuris naturalis. Itē ex p̄ceptis vel p̄cepto iuris gentiū. Itē ex p̄ceptis iuris ciuilib;: et de his p̄ceptis iuris naturalis gentiū vel ciuilib;: pone exēpla vt in glosa q̄ incipit In iure em̄. Extra casum nota qd̄ ē iusticia. secūdo nota qd̄ est iurisprudētia. tercio nota qualiter leges sunt docēde. q̄r to nota de cōstantia iuuenū. quinto q̄ vadit plane vadit sane. sexto nota tria iuris p̄cepta. septimo no. ius aliud publicū aliud p̄uatu;. octauo no. q̄ ius aliud naturale: aliud gentiū: aliud ciuile: 7 oīa ista que sunt in hoc titulo sunt etiam in titulo ff. de iusticia 7 iure.

De iure naturali gentiū 7 ciuili. Cōtinua ad precedentē titulū i hūc modū. supra titu. p̄xi. habuimus quid est iusticia: itē quid est iurisprudētia

itē qualiter leges sunt docēde. Itē q̄ sunt iuris p̄cepta. Item q̄ nostra scientia legalis diuiditur in duas partes. scz in ius publicū 7 ius p̄uatu;. Similiter habemus qualiter iustinianus in hoc volumine institutionū de iure p̄uato 7 iure publico p̄ponit tractare: 7 dicit q̄ hoc ius p̄uatu; est collectū 7 deriuatū ex p̄ceptis triū iurū. s. ex p̄ceptis iuris naturalis: gentiū: et ciuilib;. Nūc autem de istis singulis iuribus est videndū. s. de iure naturali gentium 7 ciuili: 7 ponit hec rubrica. Ideo cōtinuatione p̄missa est notandum q̄ hec rubrica habet tres partes. p̄ia de iure naturali. secūda de iure gentiū. tercia de iure ciuili. de sola prima tractat in p̄ncipio vsq; ad. s. Jus autem ciuile. de secūda sola tractat in. s. Jus aut gentiū. de tercia tractat in. s. Cōstat. 7. s. sequē. vsq; ad. s. Sed naturalia quidē. 7. s. sequē. qui incipit Omne aut ius. de secūda aut 7 de tercia scz de iure gentiū 7 ciuili: mixtim tractatur in. s. Jus aut ciuile. vsq; ad. s. Jus autē gentiū. plus tñ de iure ciuili q̄ de iure gentium ibi tractatur. 7 eodē modo de secūda 7 tercia. s. de iure gentiū 7 ciuili mixtim tractatur. s. eo. s. Sed naturalia. s. fm secūdam expositionē illius. s. sed fm p̄mam expositionē illius. s. dices q̄ ibi tractatur mixtim de prima 7 secūda parte rubricę scz de iure naturali 7 ciuili. duobus enim modis ille. s. itelligit vt ibi no. in glo. postea circa p̄n. s. q̄ incipit hic. s. p̄t intelligi.

Jus naturale est. hoc principium vsq; ad. s. Jus aut ciuile: de prima parte rubricę tractat. s. de iure naturali. Et diuiditur hoc p̄ncipiū in duas partes. In prima parte sic forma casum. Quidā scolaris rudis accessit ad p̄ncipē iustini. 7 corā eo talem p̄posuit questionem. Dñe imperator dicte mibi quid est ius naturale. Imperator respondet sibi. Jus naturale est quoddā ius quo iure omnia aīalia sunt instructa 7 perita a natura. i. a deo. vel ius naturale est quoddā ius quo iure natura id est deus oīa aīalia instruxit 7 docuit: 7

in idem per omnia recidit hec positio casus cuius prima bene dico omnia animalia quia non solum habet locum in hominibus sed in omnibus animalibus siue in celo. i. in aere nascuntur vt aues: siue in terra vt alia animalia: siue in aqua nascuntur vt pisces. videmus enim id est videre possumus omnia animalia nedum homines esse perita huius iuris naturalis.

Hinc descendit. iste secundus ver. Hinc descendit vsq; ibi videmus: ponit duo vltima exempla de hoc iure naturali. Primum exemplum est tale. Etiam hoc iure naturali mouetur masculus ad coniungendum se femelle: vel vir ad coniungendum se femine: que coniunctio vocatur matrimonium s'm iura ciuilia. Secundum exemplum est tale. Iure isto naturali mouetur homo et femina ad pcreandos et nutriendos filios. i. liberos. Nam isto iure naturali mouentur homines et femine ad comiscendum se adinuicem: quam coniunctionem faciunt ideo vt liberos procreent: et eisdem liberis pcreatis mouentur eodem iure naturali ad eosdem liberos alendos et nutriendos. Extra casum nota ex prima parte qd ius naturale multis modis accipitur: vt notatur in glosa que incipit Ius naturale. Ex secunda parte nota qd matrimonium potest dici de iure naturali gentium et ciuili in glosa que incipit matrimonium.

Sed ius quidem ciuile in hoc s. mixtly tractatur de secunda et de tertia parte rubricae. s. de iure gentium et ciuili. Et est sciendum qd iste s. vsq; ad s. Ius autem gentium. diuiditur in duas partes principales. In prima assignat vnā differentiam inter ius gentium et ciuile: et hoc vsq; ad versiculū. Ius ciuile que prima pars principalis comprehendit quinque particulas. in prima parte scilicet in versiculo Sed et ius quidem ciuile: assignat aliam dēam similiter iter ius gentium et ciuile: que secunda pars principalis comprehendit quatuor particulas. Ad casum prime partis accedo et dico qd illa pars principalis quinque continet par-

ticulas vt dixi in prima particula. Sic forma casum. Quidā scholaris accessit ad principem et talem proposuit questionem. Domine imperator: dicite mihi que differentia est inter ius gentium et ius ciuile: et ideo quero quia volo vnus ius ab alio scire discernere. Imperator respondet: amice dico tibi qd omnis populi qui vtuntur iure scripto iure non scripto pro parte vtuntur suo proprio iure. s. ciuili: et pro parte vtuntur iure cōmuni omnium hominum. Secundo dicit scholaris: domine imperator: vos loquimini sic obscure qd non intelligo vos: quid est hoc dicere qd omnes populi qui vtuntur iure scripto et iure non scripto: pro parte vtuntur suo proprio iure: et pro parte vtuntur iure cōmuni omnium hominum. dicit imperator: qd dixi tibi qd vtuntur pro parte suo proprio iure sic intellige: qd ius qd sibi facit quilibet populus illud est proprium ius illius populi vlt civitatis. id est appellatur ius ciuile id est ius proprium illius civitatis: puta statuta municipalia que in singulis civitatibus fiunt. Tercio dicit imperator: qd illud ius quo vtuntur omnes gentes de mundo naturali ratione id est discretione est inductum appellatur ius gentium. i. ius quo omnes gentes de mundo vtuntur: et sic ammodo aperta est differentia inter ius gentium et ciuile: quia ius ciuile est proprium cuiusque civitatis: ius vero gentium est cōmune omnibus. Quarto dicit iustinianus non solum quidem alij populi vtuntur pro parte iure proprio. i. ciuili: et pro parte iure cōmuni omnium hominum. i. iure gentium: sed etiam populus romanus hoc ideo facit quia pro parte vtuntur suo iure proprio. i. suis propriis statutis: et pro parte vtuntur iure cōmuni omnium hominum. i. iure gentium. Quinto respondet imperator: quidam tacite obiectioni: quia possent aliqui dicere domine imperator: vos fecistis mentionem nunc de iure gentium et ciuili: dicatis de natura vtriusque iuris. dicit imperator: excusando se: ego hoc dicam in competenti loco. s. in s. penul. vbi dicit qd ius gentium est imutabile: et ius ciuile

mutabile: fm expositionē istī? .s. vel alio modo intellige istam quintam particulā vt in glo. que incipit. s. iure gentiū: 7 hoc totum in prima parte principali. In secūda parte assignat iustinianus secundam differentiā inter ius gentiū 7 ciuile: que secunda pars cōtinet. iij. partes vt. s. di. xi: 7 prima particula hoc dicit: q̄uis ius gentium non habeat denominationem ab aliqua ciuitate: quia nō dicitur ius gētiū romanorū: vel ius gen. bonorū. tamē ius ciuile habet denominationē ab ea ciuitate in qua factū est: vt ecce statuta que fiebant apud ciuitatem athenarum p̄ alios sapientes. s. solonem 7 draconem possunt dici ius ciuile atheniensīū. Secundo adducit sile q̄ statuta facta rome possunt dici ius ciuile romanorū vel ius ciuile qui ritum: quia romani appellabantur quirites a quodam eorū rege qui quirinus appellabatur. Tercio dicit: s̄ quid dicemus si simpliciter dicitur ius ciuile: nec addat nomen ciuitatis in qua factū est illud ius de quo iure intelligemus. responsio: p̄ excellentiam intelligitur ius ciuile de iure ciuili romanorū. i. de statutis eorū. Quarto adducit simile: ecce cum dico poeta: rei non addo nomen ppriū: p̄ excellentiam intelligitur de homero apud grecos: vel de virgilio apud latinos. Extra casū nota in primis duas differentiās inter ius gentium 7 ius ciuile. Itē nota q̄ hec verba ius ciuile multis modis accipiuntur. vt no. in glo. que incipit ibi Et sunt statuta. Itē nota q̄ populus vtitur iure scripto 7 non scripto 7 populus romanus et populus bonorū. 7 multi alij: alij neutro iure vtiuntur vt homines siluestres: alius populus vtitur t̄modo nō scripto vt veneti. Quarto nota q̄ ius gentium naturali ratione est inductum seu naturali discretionē. Nam propter discretionem quam dedit deus hominibus: ipsi aliqua statuerunt inter se puta vt parenti pareatur. i. obediatur: vt iniuria propulsari possit: et alia multa que habes j. p̄xi. s. 7. ff. de iu-

sti. 7 iur. l. fi. in fi. cum se. l. 7. l. ex hoc iure gentium. Ius autē gentiū. q̄uis in superiori. s. tractauerit de iure gentium 7 de iure ciuili: quia t̄n de iure gen. non tractauit ibi plane: ideo plenius hic tractat repetendo etiam de eo quod dixerat. 7 diuidit hunc. s. in. iij. partes. In quarum prima parte dicitur q̄ ius gentiū est cōmune omnibus hoībus de mundo. Secūdo reddit rationē quare ius gentium fuit inductū: que ratio talis est: homines indigebant aliquibus statutis 7 ideo multa iter se statuerunt que dicuntur ius gentium: 7 maxime bella 7 captiuitates 7 seruitutes que sunt a iure gentiū: que seruitutes sunt contrarie iuri: quia de iure naturali omēs homines liberi nascebantur. Tercio dicit q̄ ex hoc iure gentium sunt introducti quasi omnes contractus de quibus ponit multa exempla in textu. Extra casum no. q̄ de iure naturali omnes homines erant liberi et liberi nascebantur. Secundo dicit q̄ ex hoc iure gentium omnes quasi contractus sunt introducti. Constat autem ius nostrum 7c. Vidimus de iure naturali in princ. huius titi. Item vidimus de iure gen. s. s. p̄xi. Item vidimus de iure gen. 7 ciu. mixtim. s. s. Jus autem ciuile vsq̄ ad. s. Jus autem gentium. sed quia de iure ciuili non plene tractatū est in hoc. s. 7 sequenti. vsq̄ ad. s. Sed naturalia. Et sciendum q̄ iste. s. vsq̄ ad. s. Ex nō scripto. diuiditur in. xvj. partes. In p̄ia parte dicitur q̄ ius nostrum ciuile diuiditur in duas partes scilicet in ius scriptum: et in ius non scriptum: 7 hoc ad similitudinem grecorum qui similiter iure scripto et iure non scripto vtebantur. Secundo dicit: primo est videndum de iure scripto. Et est sciendum q̄ ius scriptum cōstat ex sex partibus iuris. scilicet ex iure 7 plebiscito: ex senatusconsulto. ex principum placitis: pretorum edictis: et ex responsis prudentum. Tercio dicit quid est lex: certe lex dicitur illa quam romanus populus faciebat consule sena-

torum interrogante populum: vt ecce qñ emergebat aliqua questio que nõ erat soluta per aliquã leges: populus pulsabat cum campana ad arengam: ad arengam ad arengam: et sic cõgregabat ppls romana et dicebat populo ibi congregato. Domini mei talis questio emergit de nouo quã questione nõ reperimus decisã in nostro iure: placet ne vobis q ad decisionem illius ita et ita statuatur et ppls simul vel diuisim clamabat: vel clamabãt dicẽtes sic fiat vel sic fiat: et sic illud taliter cõstitutum dicebatur lex. Quarto dicit qd plebiscitũ et certe plebiscitũ dicit illud ius qd plebs romana faciebat tribuno plebeiorũ interrogante plebẽ. Ecce em̃ qñ emergebat aliqua questio pertinens ad plebẽ seu plebeios que nõ erat soluta p legẽ aliquã: pulsabatur cũ quadã alia cãpana ad arengam ad arengã: ad arengã: et sic cõgregabatur plebs romana: et sic tũc surgebat magistratus scz tribunus plebis: et dicebat plebi talis questio emerit: placet ne vobis q ad decisionem illius sic vel sic statuatur: et ipsi clamabant dicẽtes sic fiat sic: ergo illud taliter constitutum appellatur plebiscitũ. Quinto dicit. dicimus q lex fit a populo: et plebiscitum a plebe. Sed que differentia est inter plebiscitũ et plebẽ. Responsio: populus est genus q appellatõe populi oēs ciues romani cõtinent. s. nobiles et patricij et senatores et ignobiles. Sexto respõdet cuidam tacite questioni: nã posset aliquis dicere: nunquã tantũ valent plebiscita quã leges: et dicit q sic ex quo fuit facta quedã lex q appellatur hortensia in qua cõtinet q plebiscita obtinẽt vim legum. Septimo quid est senatusconsultũ: et certe senatusconsultum est statutũ a senatoribus cõpositũ siue leges a senatoribus promulgate. Octavo respõdet cuidã tacite questioni: nã aliqis posset dicere senatuscõsulta vidẽt supflua nõne sufficiebãt leges et plebiscita. Rõdet dicẽs q senatuscõsulta nõ sũt supflua: nã populus romanus erat intĩm augmenta-

tus q erat quodammodo impossibile q semp qñ debebãt fieri aliquę leges nouę q ppls et plebs pggari posset: et id vtile fuit visum ppls q senatores possent iura condere sine populo et plebe: sic qñ congregabatur populus consul senatorũ interrogabat. Nono quid est principis placitum: dicitur lex imperialis: nam qd principi placuit p lege seruatur. Decimo respõdet cuidã tacite questioni: nam potest aliquis querere quare princeps potest leges facere. Responsio. qd populus romanus transfudit in eũ principẽ omne ius et imperium et maxime potestatem legis condende. Undecimo dicit q imperator potest facere leges vt dixi: ergo id qd instituit imperator seruetur p lege: etiã si in modũ epistole faciat. vt. j. de his qui sui vel alieni iuris sunt. s. si. vel ita si inter litigantes cognouit et diffinitiuę pronunciauit: volens q illa sententia esset lex. vt. C. de legi. et cõstitu. l. si. vltiã si arponat in lege quã facit hoc vocabulũ edictali vel edicto. vt. C. de secũ. nupt. l. hac edictali. Duodecimo q leges imperiales pprie appellantur constitutões. Tredecimo dicit q legũ siue cõstitutionũ imperialiũ quedã sunt personales quedã generales. Personales dicuntur que ad alias personas extenduntur. vt ecce si alicui ob meritũ. i. ppter suũ meritum princeps indulget. i. pepercit: qd deliquit cõtra principem: et princeps videns istũ q bene sibi seruierat dat sibi suam gratiã. Ista gratia quam dat sibi princeps nõ transit ad aliam personam: deo dicitur in textu q priuilegiũ personale nõ transgreditur personam cui tale priuilegium cõceditur. Alie vero generales cõstitutiones sunt in omnibus alijs hominibus. Quattuordecimo dicit de magistratũ siue pretorũ edictis dicẽs q pretorũ edicta obtinent vim legum: etiã dicit q hoc ius pretorium potest etiam honorarium appellari ab honore ipsorũ predictorũ qui faciebãt hmoi ius. Quintodecimo dicit q isti ptores romani erant multi: et ex his erant quidã q appel-

labantur ediles curules qui similiter faci-
ebant suas leges super certis articulis vlt
capitulis que leges sūt pars iuris prōrij.
Sexdecimo dicit que sunt respōsa prudē-
tum: r. certe respōsa prudentum dicantur
sentētie r. opīniones illoꝝ sapientū roma-
norum quibus pmissum erat a pncipe iu-
ra cōponere q̄ iuriscōsulti appellabantur:
que respōsa eoz tantā habebāt potestātē
q̄ nullus iudex poterat ptra eoz responsa
semel pñūciare. Extra casum nota q̄ ius
aliud scriptū: aliud nō scriptū: r. partes iu-
ris scripti sunt sex. Item nota differentiā
inter populū r. plebē. Item nota q̄ mul-
titudine hoīm cū difficultate cōgregat. Itē
nota q̄ legū impialū alie generales alie
personales siue speciales sunt. Itē nota
de honore p̄toris. Item nota de autorita-
te iuriscōsultoꝝ quibus erat pmissum iu-
ra condere vt vulpsia. r. paul. seu ola affri-
canus: isti iuriscōsulti habebāt in ap̄imaz
auctoritatē r. de pluribus alijs sapiētib⁹.
vt patet. ff. de origi. iur. l. ij. §. post origi-
nem. Ex non scripto. Vidimus de
iure civili scripto. a. §. precedenti vsq; hīc:
nūchic sequitur videre de iure civili non
scripto. Et est sciendū q̄ iste §. vsq; ad §.
sed naturalia diuiditur in duas ptes pnci-
pales. In p̄ma parte dicit q̄ ius non scri-
ptum est illud qd̄ vsus populi romani vlt
alterius populi approbat r. obfuar qd̄ ius
quīs in scriptis nō sit redactū tñ obtinet
vires r. vicē legis scripte. Secundo reddit
rationē quare ius civile in duas partes di-
uiditur. s. in ius scriptū r. in ius nō scriptū
vt. §. Constat. r. est ratio qz leges romāe
habuerūt originē a duabus ciuitatibus
grece. s. lacedemonia que vtebat iure nō
scripto. i. p̄suetudine vel vsu: r. habuerūt
etiā ortū leges romane ab athenis q̄ vte-
batur iura scripto. Extra casuz nota de au-
toritate p̄suetudinis. Item nota q̄ leges
habuerūt originē a grecis vt patet. Sz na-
turalia. Itē §. dupliciter potest intelligi
vno modo vt faciat differentiā inter ius
naturale qd̄ est cōe oībus aīalibus qd̄ est

immutabile: r. ius civile cuiusq; ciuitatis
quod est mutabile. Ecce em̄ ciuilia iura et
statuta alicuius ciuitatis romane vel alte-
rius tolluntur p nouā cōsuetudinē cōtra-
riam. Alio modo potest intelligi vt diffe-
rentiam faciat inter ius gentiū qd̄ est cōe
oībus hoībus ex vna parte r. ius civile ex
alia parte. Extra casum nota q̄ iura natu-
ralia vel gentiū imutabilia sunt: sed ciu-
ilia iura mutari possunt r. sunt mutabilia.
Omne autem. In hoc §. de iure civili tra-
ctatur r. sic d̄ tertia parte rubricē: r. dicitur
q̄ totuz nostrū ius civile diuiditur in tres
partes: in prima parte tractatur de psonis
in secūda de rebus: in tertia d̄ actionibus.
Secūdo dicit: primo videamus de perso-
nis tanq̄ de dignioribus. Et reddit ratio-
nem quare primo de personis est videndū:
queratio talis est: quia nihil prodest scire
iura nisi primo sciremus de personis r. de
conditionibus personarum: quarum per-
sonarum causa seu gratia r. earum fauore
iura condita r. composita sunt. et nota §.
optimuz. Item nota q̄ de personis tracta-
tur in toto isto primo libro: circa quas per-
sonas ponuntur tres diuisiones. Prima §.
titu. j. secūda §. de his qui sui vel ali. iu-
sunt. in p̄nc. tertia de tutelis §. in p̄nc.
De rebus tractatur in secūdo libro §. de
rerum diuisione. r. in tercio libro vsq; ad
titu. de obligatio. circa quas res ponitur
similiter triplex diuisio. Prima §. de re. di-
ui. in p̄nc. vbi dicit alie sunt in nostro pa-
trimonio: alie extra nostrum patrimoniu.
Secūda quia alie communes r. c. vt co-
titu. de re. diui. §. j. Tercia §. de rebus cor-
poralibus r. incorporalibus in p̄nc. r. eti-
am tractatur in predicto titulo de re. diui.
r. in sequenti qualiter acquirantur rerum
dominia de iure gentiuz: r. qualiter de iu-
re civili. De actionibus autem r. earū ma-
tribus. scilicet de obligati. r. etiam de act.
crimi. priuatorum r. publicorum delictoz
tractatur §. de obligati. cum sequenti bus
titulis. vt §. de publi. iudicijs guillemus
accursij.

De iure personarum Rubrica.

a **L**ex continuetur huius tituli et superioris. §. h. dicitur in septem partes. In quarum prima parte ponitur quedam diuisio personarum: quae diuisio talis est. Dicit enim quod omnis homo de mundo aut est liber aut seruus. secundo dicit quod est libertas. Tunc libertas est quedam potestas concessa hominibus a iure naturali quae consistit in hoc ut ipsi homines possint facere quicquid voluerint nisi efficiantur serui. ut. i. in regentium: vel nisi se faciant seruos de iure civili. tercio dicit quod est seruitus: et dicit quod cum ius gentium multa statuerit: iuxta hoc est vnum statutum et vna constitutio ordinata a iure gentium. ut quod sit subiectus alteri et subiciatur contrarium iuri naturali: quod secundum ius naturale omnes homines liberi vocabantur et nascebantur quarto dicit quod serui habeant hoc nomen serui: et certe serui dicuntur non a seruiendo sed a seruando: nam olim et in tempore praeterito si aliquis capiebat aliquem hominem in praesidio siue in bello: plerumque impatores praecipiebant captiui. i. illi qui illum hominem in bello ceperat ne occideret illum hominem captiuum sed venderet vel seruaret. quinto dicit quod serui qui captiui in praesidio possunt etiam appellari mancipia quae cum manu capiuntur in praesidio. sexto dicit quod quidam non sunt serui ab ipsa natiuitate sed postea efficiuntur: quod accidit. i. euenit quibus de iure gentium: ut quum aliquis capitur in praesidio non efficitur seruus captiuis. quibus de iure civili ut quum liber homo patitur se vendi: eo pacto ut partes praecipuas habeat. ut si vado ad aliquem hominem et sibi dico veni ego sum liber sed non habeo pecuniam: scio etiam quod tu modicam pecuniam habes sed scis quid faciemus. Inueni vnum emptorem et dic quod tu habes vnum seruum et tu me vendas illi: sed tu iurabis mihi quod de praecipuo quod habebis de me mediam partem mihi trades: et alius dicit quod vult iste talis homo liber qui passus est se venundari et accepit partem praecipuas de eo ipse efficitur seruus de iure civili: et efficitur emptoris septimo dicit quod inter seruos nulla differetia est: quod tantum est seruus vnum quam alter: sed inter liberos multe sunt differentiae. quod quidam sunt ingenui: quidam libertini: quidam latini: quidam dediticij ut in duobus sequentibus titulis patet. Nota quod totus iste titulus est bonus etc.

e **De ingenuis Rubrica.**
Continuatio istius rubricae patet ex fine superioris tituli. h. dicitur in septem partes. In prima parte dicitur quod si aliquis nascatur ex patre et matre ingenuis: siue ex patre et matre libertis: siue nascatur ex vno ingenuo et altero liberto quod nihilominus ingenuus est ab ipsa natiuitate. Secundo dicit idem est. i. quod est ingenuus si nascatur ex patre seruo et matre libera. i. ingenua vel liberta: quod ingenuus est idem quod liber: etiam libertus est seruus effectus liber per manumissionem. Tercio dicit idem est. i. quod quis est ingenuus si nascatur ex libera matre et certa et incerto patre: ut is qui nascitur ex meretrice ille est ingenuus quod nascatur ex matre libera si libera sit: et incerto patre quod ignorat quis sit eius pater: quod cui pater est populus pater est sibi nullus. Quarto dicit quod si mater fuerit libera tempore quo peperit: quibus fuerit ancilla tempore quo grauida erat: tunc is qui ex ea nascatur est ingenuus. i. liber: quod ingenuus est qui ut statim natus est liber est: et ratio dubitandi erat quod videbatur quod natus ex ea esset seruus: quia quum ipsa illum concepit erat serua: sed decidit in contrarium. Quinto dicit quod idem est econtra ut si quum ipsa illum pariebat erat libera et quum ipsa illum concepit erat serua quod nihilominus ipse est liber. Sexto dicit: quid autem dicemus si tempore quo concepit an vera erat ancilla et tunc fuit manumissa et aliquo tempore stetit in libertate: postea facta est ancilla de nouo ita quod tempore partus inuenit sibi ancilla: an is puer qui nascitur ex ea erit ingenuus. i. liber: et dicit quod sic: quod sufficit ei qui in ventre est etc. ut in textu. Septimo dicit in §. Cum autem quod si aliquis liber homo possidet tanquam seruus et

De ingenuis Rubrica.

e **C**ontinuatio istius rubricae patet ex fine superioris tituli. h. dicitur in septem partes. In prima parte dicitur quod si aliquis nascatur ex patre et matre ingenuis: siue ex patre et matre libertis: siue nascatur ex vno ingenuo et altero liberto quod nihilominus ingenuus est ab ipsa natiuitate. Secundo dicit idem est. i. quod est ingenuus si nascatur ex patre seruo et matre libera. i. ingenua vel liberta: quod ingenuus est idem quod liber: etiam libertus est seruus effectus liber per manumissionem. Tercio dicit idem est. i. quod quis est ingenuus si nascatur ex libera matre et certa et incerto patre: ut is qui nascitur ex meretrice ille est ingenuus quod nascatur ex matre libera si libera sit: et incerto patre quod ignorat quis sit eius pater: quod cui pater est populus pater est sibi nullus. Quarto dicit quod si mater fuerit libera tempore quo peperit: quibus fuerit ancilla tempore quo grauida erat: tunc is qui ex ea nascatur est ingenuus. i. liber: quod ingenuus est qui ut statim natus est liber est: et ratio dubitandi erat quod videbatur quod natus ex ea esset seruus: quia quum ipsa illum concepit erat serua: sed decidit in contrarium. Quinto dicit quod idem est econtra ut si quum ipsa illum pariebat erat libera et quum ipsa illum concepit erat serua quod nihilominus ipse est liber. Sexto dicit: quid autem dicemus si tempore quo concepit an vera erat ancilla et tunc fuit manumissa et aliquo tempore stetit in libertate: postea facta est ancilla de nouo ita quod tempore partus inuenit sibi ancilla: an is puer qui nascitur ex ea erit ingenuus. i. liber: et dicit quod sic: quod sufficit ei qui in ventre est etc. ut in textu. Septimo dicit in §. Cum autem quod si aliquis liber homo possidet tanquam seruus et

postea manumittitur: talis manumissio
nō nocet ei vt ob hoc. i. ppter seruitutem
aliquā fiat qn sit libertus: qz nec pmo ve
re seruus erat s; ingenuitate suā retinebat
Extra casuz no. q̄s dicit ingenuus vt in p
senti. secūdo nota qz partus sequit ventre
tercio nota qz qñqz pater est incertus. q̄rto
no. qz nō debet calamitas seu miseria ma
tris nocere ei q̄ in vtero est. q̄nto no. qz sus
ficiat medio tpe matrē fuisse liberā. .i. inter
conceptū cōceptōem ⁊ partū. vltio no. qz
manumissio facta de facto nō nocet inge
nuitati.

De libertinis

a **L**cipe cōtinuatōem ex eo qz habu
isti. s. ti. j. Et nota qz libertus ⁊ li
bertinus idē est. Libertini. p̄in
cipium huius ti. vsqz ad. s. Libertinoruz
diuiditur in. viij. partes. In p̄ma dicitur
qz libertini sunt illi q̄ vere erāt serui ⁊ ma
numissi sunt p̄ dñs suos. Secundo dicit
quid est manumissio: de q̄ in prima parte
habita est mētio. Et certe manumissio di
citur qñ dñs dat libertatē seruo: naz ante
q̄ manumittat seruus est in ptate dñi sui
Sed postq̄ ip̄e seruus est manumissus ip̄
se liberat ab illa potestate. Tercio dicit qz
manumissio est p̄mitus. .i. p̄mo inuenta a
iure gen. nō aut a iure naturali: qz ius na
turale p̄mo fuit q̄ ius gentiū: ideo fm ius
naturale oēs hoies erāt liberi ⁊ sic nō erat
cognita fuit: ⁊ p̄sequēs nec māumissio
sed postea p̄ ius gentiū seruitus ⁊ manu
missio est inuēta. Quarto dicit qz ex p̄dicti
que supiori parte dicimus patet qz fm ius
naturale vnū erat genus hoim. .i. qz erant
hoies liberi: sed postea p̄ ius gentiū cepe
runt esse tria genera hoim. .i. ingenui siue
liberi. Item liberi. .i. illi q̄ p̄mo fuerūt ser
ui ⁊ postea manumissi sunt. Quinto dicit
in. s. Quidē qz manumissio seruoꝝ potest
fieri qñqz modis: nā qñqz potest fieri ma
numis. in ecclia corā epo ⁊ populo. vt. ff.
de his qui in ecclia manumittunt. p̄ to
tum ti. qñqz potest fieri manumissio vin

dicta. .i. cū quadā vīrga pcutiendo ter sup̄
illū quē māumittit dicēdo ter aio te libez
aio te libez: aio te libez: ⁊ ista māumissio
fit causa cognita corā iudice. Et in iudicio
qñqz potest fieri manumissio in p̄sentia
amicoruz: vt qñ dñs manumittit seruū suū
cōuocatis amicis suis ⁊ in p̄sentia eorum
qñqz potest fieri manumissio p̄ epistolam
seruo suo missam: vt qñ dñs mittit litterā
siue epistolā seruo suo in qua ep̄la p̄tinet
qz ip̄e emit seruū quē manumittit ⁊ dat si
bi libertatez: vel in qua ep̄la dicitur volo
serue mi qz decetero sis liber: tūc valet ta
lis manumissio: qñqz manumissio relinq̄
tur in testamēto vel in codicillis vel alia
quacūqz volūtate. Sexto dicit qz serui nō
solūmodo efficiūtur liberi quinqz modis
sed etiā sine manumissione: q̄ modi in ve
teribus ⁊ nouis cōstitutionibus continen
tur: ⁊ pone exempla vt in glo. Septimo
dicit qz solis dñs licitum est seruos suos
manumittere. Octauo dicit qz qñ manu
missio fit corā iudice nō est opus tūc qz u
dex sedeat: sed etiā eo ambulāte ad balne
um ad spaciū vel ad theatrū. .i. ad locum
publicū ciuitatis vel ad aliū locuz potest
fieri coram ip̄o manumissio. Extra casum
nota primo ex prima parte quid dicatur
libertas. ex secunda parte nota quid dica
tur manumissio. ex tertia parte nota a quo
iure trahit originem manumissio ⁊ serui
tus. ex quarta parte nota tria genera ho
minum. scz liberi serui ⁊ liberi. ex quinta
parte nota quibus modis manumissio fi
at. ex sexta parte nota qz etiā sine manu
missione serui efficiuntur liberi. ex septia
parte nota qz solus dñs manumittit. Itē
dñs appellatur manumittens. ex vltima
parte nota qz in volūtaria iurisdictōe non
est opus iudicē sedere p̄ tribunali. .i. in tri
bunali: qz ibi ly p̄ accipit p̄ in. Libertino
rum. Supra in p̄in. huius tituli est habi
ta mentio de libertinis: ideo de libertinis
adhuc p̄sequitur. Et est sciēdum qz iste. s.
diuiditur in sex partes. In prima dicitur
qz iure antiquo erant tria genera libertino

rum: nā quidā erāt serui manumissi q̄ ple
nam p̄sequēbant libertatē: z illi appellabāt
latini: z isti latini fuerūt inducti p̄ legē iuliā
norbanā: quoz talis erat stat⁹ seu cōditio
q̄ in vita seu dū viuebāt erant liberi: z in
morte seu dū moriebāt fiebāt sui. Quidā
cōsequēbant mi norē libertatē: z illi appella
bant dediticij q̄ si dediti z dati fuituti: ser
uiebāt eī q̄ diu viuebāt. i. durāte vita eo
rum serui: morte fiebāt liberi: z peculium
eoz remanebat heredibus: z isti fuerūt in
ducti p̄ legē eliacētīā: z hāc legē statuit rex
romanoz q̄ eliacētius dicebatur: latinos
aut fecit romanoz q̄ iulius dicebatur.
Norbanus rex romanoz fecit latinos qui
statuit q̄ quicūq̄ subiugaret de nouo ro
mano imperio esset in vita sua liber: z in
morte eēt suus: z peculium ipsius romanis
assignaret. Dediticioz aut pessima erat
cōditio: z p̄pter hoc abiit in dissuetudinē
id est recessit a p̄suetudine z amplius non
est p̄suetudo q̄ sint tales hoīes dediticij.
Latinoz aut p̄ditio parū frequentabatur
in orbe vel in vrbē: z p̄pter hoc iustinian⁹
volēs oīa augere z augmētare z reducere
in meliorē statū fecit duas cōstitutiones
vnam scz. C. de lat. lib. tollē. l. vnica. aliā
C. de dediticia liber. tollē. l. vnica. In
quib⁹ p̄sonibus cauet q̄ hodie dediticij
et latini nō hēant locū nec sunt in vsu: s̄
q̄libet q̄ manumittit efficiat eodē modo.
Et dñs q̄ manumittit appellat patronus
z ille q̄ manumittit appellat libertus: q̄ si
a seruitute liberatus: z hoc quidē erat iu
re antiquissimo anteq̄ veniret p̄dicta pra
ua cōditio. s. latinoz z dediticioz. Tercio
dicit dediticios esse sublatoz p̄ p̄dictā cō
stitutōez. sic. C. de dedit. liber. tollē. l. vni
ca. que cōstitutio est vna de q̄nquaginta
decisionibus quam p̄stitutōem cōposuit
etiam Iustinianus. s. ex cōsilio tribunia
ni peritissimi viri q̄storis nr̄i. Quarto con
cludit dicēs q̄ oēs manumissi plenā liber
tatem hodie cōsequūtur: nec refert. i. non
est differētia cuius etatis sit manumittēs
id est ille q̄ manumittit: nec etiā refert per

quem fiat manumissio: cū multi sint mo
di manumittēdi. vt. s. e. ti. §. Multis. in
prin. Ultimo dicit q̄ nos habemus. s. e.
§. multis. q̄ multis modis pōt fieri ma
numissio hoc amplius. Et est sciēdum q̄
hodie sunt multi modi siue casus in qui
bus serui plenarie efficiuntur liberi: q̄nq̄
etiā sine manumissioe in quibus casibus
olim. i. in tempore p̄terito fiebant latini.

Nota qui dicant latini z q̄ dediticij: et
qualiter sunt sublato. Itē nota de iure pa
tronatus. No. q̄ sola libertas ro. hodie
est in vsu.

Et ex quibus causis manumit
tere nō possunt. Continua vt patz
in principio ti. z expone sic rubri
cam. Videamus de his causis quibus. i.
in quibus dñi nō possunt manumittere.
Et est notandum q̄ in hoc titulo ponūtur
duo casus speciales in quibus dñs non po
test seruos suos manumittere. Primus
q̄ in fraudez creditoz fit manumissio qz
tunc non valet. Exemplum vt q̄ aliquis
debitor debet aliquā pecuniā z nihil ha
bet in bonis: vel saltē nō habet bona suf
ficiētia ad soluēduz suis creditoribus nisi
vendat vel det insolutu seruos: z istos ser
uos manumittit vt illos nō det suis credi
toribus insolutu: z vt eos creditores fru
stret debito suo: tūc talis manumissio nō
valet: qz est facta in fraudē suoz creditoz
id est vt fraudet seu defraudet suos credi
tores debito: nisi in casu. s. q̄n ip̄e dñs in
stituit seruū suū heredē z liberū cum esse
vult. vt i. pn. ti. vsq̄ ad. §. Eadē lege. Se
cūdus casus est q̄n dñs est minor. xxy. an
nis: qz similiter non valet nisi in casu. scz
coram iudice z causa cognita fiat manu
missio. vt. j. §. Eadē. vsq̄ in fi. tit. Non
tamen cuiq̄. Diuiditur principiū huius
ti. vsq̄ ad. §. Eadē lege: i. quattuor partes
in prima dicitur q̄ quis videatur ex his q̄
supra titulo pximo habuimus: q̄ quilibz
possit seruū suū manumittere. Tū scien
dum est q̄ nō est licitū cuiq̄ volēt manu
mittere seruū suū: illuz manumittere. Et

certe in primis: si habeo creditores et in eorum fraudem suos meos manumittam ut efficiar non soluendo nil ago. et hec est prima pars. Secundū pone: domine iay video q̄ regulariter statutum est q̄ debitor manumittens in fraudem creditorum nil agit: p̄ deo que fuit ratio huius statuti. Ad hoc rñdet iusti. dicens. amice: ratio huius statuti ē q̄ in hoc q̄ debitor in fraudem creditorum manumittit: lex eliacētia impedit libertatē. sed dñe p̄ deo nunq̄d generaliter hec regula est vera: ita q̄ nullam patiat instantiā. Ad hoc rñ. iusti. et dicit q̄ non. nam certe licitū est dño q̄ soluendo non est seruū suū cū libertate in testamento suo heredē instituere: licet hoc in fraudē faciat creditorum: ut iste seruus fiat liber heresq̄ necessarius dño suo: et hoc ē verum si nullus alius institutus fuit in illo testamento: aut forte q̄ institutus morte preuentus est: aut qualibet alia causa impeditus heres existere non potuit: aut forte noluit. et hoc eadē lege eliacētia prouisum est: ut liceat dño qui soluendo non est seruū suū sibi heredē necessarium instituere. Et dñe p̄ deo que est ratio legis eliacētie ut permittatur in casu isto domino seruū suū manumittere. Et rñdet iustitia. certe amice optima fuit ratio: multum enī p̄spiciendū erat ut egeni hoīes quibus nullus heres esset extiturus: saltem seruū suū heredē habeāt necessarium qui quidem seruus heres institutus creditoribus dñi possit satisfacere vel si ipse nō satisfecerit: creditores res hereditarias nomine serui instituti distrabant: ne memoria defuncti si noīe ipsius res hereditarias distraberent quadam iniuria afficiat. et hec dicuntur vsq̄ ad illum. §. Idemq̄ iuris etc. Hic reuertitur ad exceptionem et de ea exemplificat exponens qualiter intelligatur. An pone. sic casum. Domine iam video q̄ licet dño qui soluendo nō est seruū suū cū libertate heredem instituere Sed ponamus q̄ aliquis instituat seruū suū heredem nulla facta mētionē liber

tatis: nūquid valebit talis institutio. Ad hoc respondet iustinianus q̄ sic. nam certe idem iuris erit quando aliquis seruū suū heredē instituit omīssa datione libertatis: ac si tandem causa libertatis expressa instituisset: et hec nra cōstitutio nō solū in domino qui soluendo non est quādam noua humanitatis ratione: sed et in quolibet domino seruū suū instituente generaliter constituit: ut ipse seruus institutus ex ista institutione beneficium libertatis consequatur: licet dominus ipm instituendo libertatem nō expressit: cum non videatur verisimile dominū qui seruū suū sibi heredem elegit voluisse ipsum in seruitute remanere: licet dationes libertatis pretermiserit: et ita neminem sibi heredem existere. Sed pone. dñe vos dixistis mihi supra q̄ debitor qui manumittit in fraudem creditorum nil agit. p̄ deo exponatis mihi regulam istam et dicatis mihi quis in fraudem manumittere dicitur. Ad hoc respondet iustinianus et dicit Amice certe ille dicitur in fraudem creditorum manumittere qui iam eo tempore quo imponit libertates est soluendo s; post per dationem libertatis desinit esse soluendo. et hec sunt vera de rigore iuris. Idem ualuisse tamen uidetur de equitate nō aliter reuocari libertates nisi debitor manumittens animū fraudandi habuerit: quibus bona eius creditoribus nō sufficiant. Sepe enī sperant homines plus habere in suis facultatibus q̄ habeant: sic igitur tunc demum intelligimus libertates datas ab eo reuocari posse qui soluendo non est: cū utroq̄ modo creditores fuerint defraudati: ex consilio manumittentis et re ipsa. i. quia sicut ipse manumissor eos fraudare proposuit: ita in rei ueritate fraudati sunt ambo: ita q̄ iam datis libertatibus bona eius creditoribus non sufficiant. et hec dicuntur in prima parte principali vsq̄ ad illum. §. Eadem. l. elia. Hic incipit secunda pars principalis in qua tractat de impedimēto manumissionis quod interue-

nitratione minoris etatis: et in parte ista
ita procedit. primo ponit statutū legis eli
acē. secundo enumerat iustas causas ma
numissionis. tercio remouet quandaz du
bitationem circa causas manumissionis
incidentes. quarto opponit allegando cō
tra statutū legis eliacē. et postea ponit du
as rationes in contrarium pro eadez lege
ultimo eligens mediaz viam soluit: et ita
hec secūda pars principalis quattuor ha
bet particulas que sasi in littera per se pa
tent. Pone igitur sic casum in prima par
te. Domine iam vidi vnum impedimen
tum manumissionis quod interuenit rati
one fraudis: nunquid est adhuc aliquod
aliud impedimentum quod obest manu
missioni. Ad hoc respondet iustinianus
q̄ sic. nā certe eadem. l. elia. statutū est do
minū minorē. xv. annorū nō aliter pos
se seruū suū manumittere: nisi iusta cau
sa manumissionis fuerit apud iudicē ap
probata. et hec in prima particula secun
de partis. Sed pone. domine p̄ deo dica
tis mihi que sunt iuste cause manumissio
nis. Ad hoc respōdet. amice: iste cause ma
numissionis sunt iuste: veluti si quis ha
beat filium vel filiam. naturalem: etiam
aut fratres vel sororem: aut nutricem: aut
pedagogum: aut educatorem suū: aut
eum qui eum aluit: et velit euz manumit
tere: aut si quis velit collactaneum suū
manumittere. aut seruū suū gratia p̄
curatoris habendi manumissus non mi
nor. xvij. an. manumittat: vel si velit ma
numittere ancillam vt eam ducat in vx
orem: nam certe omēs iste cause iuste vidē
tur: ita tamen in hoc casu minori. xx. an.
ancillam suam manumittere permittitur
si intra. vi. menses a tempore manumissi
onis connumerandos vxorem ducat: nisi
aliqua iusta causa superueniens matri. im
pediat. et hec continentur in secunda par
ticula huius secunde partis principalis
vsqz ad illuz. §. Semel. Hic incipit tercia
particula in qua sic pone casum. Dñe itaz
video q̄ nō licet minori. xx. an. seruū suū

sine iusta causa manumittere. s; ponam
q̄ aliq̄s minor. xx. an. volēs manumitte
re seruū suū allegabat iustā causam corā
iudice: q̄ seruū illum quem voluit manu
mittere fuit sibi socius in armis vel in sco
lis: et iudex illā causam tanq̄ iustā appro
bauit: vñ talis minor: suo imposuit liber
tatem. postea p̄cedente tēpore apparuit il
lam causam fuisse iniustā. Nunq̄d occasi
one illius cause nō iuste poterit libertas
data reuocari. Ad hoc rñdet iustini. q̄ nō
causa em̄ a iudice approbata siue iusta si
ue iniusta fuerit: nunq̄d postea retractabit
et hoc in tercia particula vsqz ad illum. §.
Lū aut certus modus. Hic incipit quarta
et vltima particula vltime partis p̄ncipa
lis in qua sic pone casuz. Dñe iam video
q̄ statuit lex eliacentia circa minores ma
numittere suos suos quid videf vobis de
statuto. l. elia. nunq̄d hodie obseruādum
est. Ad hoc rñdet iusti. dicens. Amice: cer
te vobis videf p̄ma facie statuto. l. eliacē.
quoddā ius itollerabile emergere: euz em̄
minoribus viginti annis auctoritate le
gis elia. certus modus manumittēdi sit
statutus: ex hoc statuto cōtingebat vt licz
minor qui. xiiij. annos impleuerat testamē
tum posset condere: et in eo heredē institu
re sibi et legata relinquere. si tñ adhuc mi
nor. xx. an. fuerit libertatē vni seruo dare
nō poterat: qd̄ nō videtur aliquatenus fe
rendū: cū em̄ hmōi minori oīm bonorū su
orum libera dispositio in testamento cōce
datur: satis videtur absurdū q̄ ei benefici
um manumittēdi denegetur: quare em̄
nō similiter vt in ceteras res suas ita et in
seruos in vltima voluntate quēadmodū
voluit disponere p̄ceditur: vt ip̄is liberta
tis beneficiū possit impartiri: hoc nō vide
tur rationi cōsentaneū. Veruntū cū liber
tas inestimabilis sit: et idcirco minori. xx.
an. eā p̄stare seruis suis antiquitas prohi
buerit: ideo nos his rōnibus moti quodā
modo viā mediā elegim: et nō aliter mio
ri. xx. an. p̄cedim: posse dare suo testamē
to libertatē: nisi cōpleuent. xvij. an. et paz

xxij. an. tetigerit. cū enī antiq̄tas huius
modi etatis hominibus pro alijs in iure
postulare concesserit: non videmus ra-
tionē cur stabilitas iudicij sui intātū eos
iuuare nō credatur: vt saltez in. xl. etate cō-
stituti libertatez seruīs suis in vltia volū-
tate possint imponere. Extra casū nota q̄
manumissio in fraudez creditoꝝ data ser-
uo nō valet. Item nota mirabilē rationē
scilz q̄ lex hoc vult. Secūdo nota q̄ ser-
uus ē necessarius heres domini. i. siue ve-
lit siue nolit cogit adire hereditatē z liber
efficitur etiaz si in fraudē creditoꝝ fuerit
heres institutus a dño suo. Itē nota pau-
peribus subueniri. Item nota q̄ fama de
functoꝝ quādoq̄ damnatur. Nota q̄ nō
fr. iudem creditoꝝ videatur fieri manumis-
sio. Nota q̄ duo sūt necessaria vt impedi-
atur libertas scz fraus ipsa z euentus. s. q̄
eueniat q̄ creditoꝝ vere fraudent. Item
no. q̄ sepe d̄ facultatibus suis pl̄ sperant
hoīes q̄ in his sit. Nota q̄ dominus mi-
nor. xx. an. non pōt manumittere suū su-
uz nisi cā cognita. Ex sc̄da pte no. id q̄ d̄
titur in cognitionē. Itē no. q̄ in. xvij. an.
pōt quis alicui eē pcurator. Ex tertia pte
no. q̄ manumissio p̄dicta p̄stita etiaz iu-
ste de facili nō retractatur. Ex quarta pte
nota q̄ in decimoquarto āno quis pōt te-
stari. Itē nota q̄ libertas est res inesti-
mabilis. Item nota mediā viā eē eligēdā
Ex vltima parte nota q̄ in decimo septi-
mo āno quis pōt aduocare seu postulare.

De lege fusia canina tollenda.

Continuatio istius rubri. p̄ in hūc
moduz Sup̄ in titulo p̄ximo prece-
dēt tractauit iustinianus specialit̄
de duobus impedimentis manumissio-
nis: z q̄ lex fusia canina ipediebat libra-
tes in testamento dari: idcirco iusti. de ea
hic tractare intēdit: vñ subiat rubricaz d̄
lege fusia canina tollēda: et in ti. isto ita p-
cedit. Primo dicit quid erat statutū p̄ le-
gem fu. can. postea assignat rationem q̄ re
sublata fuerit. p̄do. igitur sicca. accessi ad

iustini. et ita quesitū ab eo. Domine vos
vultis tractare de lege fu. can. dicatū mibi
quid statutū fuit i lege illa. Ad hoc respō-
det iusti. dicēs. amice in. l. fu. can. certus
fuit modus cōstitutus in seruīs in vltima
volūtate manumittendis. vt lz quis iter
vivos arbitrio suo possz suos suos manu-
mittere: tñ in testamēto vltra. ij. vl. iij. for-
te p̄p̄ phibitōez. l. fu. ca. non poterat li-
bertatē p̄stare quā quōd legē. fu. ca. quasi
inuidā z libertatibus ipedimētum afferē-
tem tollēdam esse iudicauim⁹: et eā ippe-
tuuz silere estimauimus. z ad ip̄az tollē-
dam tali ratione moti eramus. Satis enīz
videbat nobis absurdū atq̄ inhūanū vi-
uos habere licētiā totā familiā suāz arbi-
trio suo manumittere nisi aliquatenus iu-
sta cā impedimētum manumissioi p̄stari
et hōi legitimā ad mortē tēdētib⁹ aufer-
re. Extra ca. no. p̄mo contra inuidos. Se-
cundo nota libertati fauēduz. Tertio no.
q̄ id q̄d pōt fieri inter viuos pōt etiā fieri
in vltia volūtate z ecōtra: z sic videt̄ ipro-
bari solutio mltōꝝ q̄ solūt mltā p̄traria
hocmō q̄ dicit̄ speciale tñ in tali lege. p̄
pter fauorē vltime volūtati. q̄ non videt̄
bona solutio nisi alia cā et rō subit: s̄ tal
qual est solutō z hec sūt q̄ vsq̄ ad titulu
dicuntur.

De his qui sui vel alieni iuris sunt.

Continuatio istius rubricę p̄ in
huncmodū. Expedita diuisione
prima de iure personarū quā po-
suit. s. i. ti. de iure gen. hic ponit quādam
aliā diuisionē p̄sonarū de iure ci. q̄ tal est.
quedā p̄sone sui iuris sūt. Cū sbicit rubri-
cā de his qui sui iuris sūt vl̄ alieni. et scōz
mēbrū istī diuisionis. s. hoc q̄daz aliēo
iuri subiecte sūt: subdividit in duo mēbra
z istam subdivisionē p̄sequit vsq̄ ad ti.
de tutelis. lz quedā alia interserat. z ibi re-
sumit p̄mū mēbrū istius subdivisiois p̄n-
cipalis z illā subdividit s̄liter in duo mē-
bra z illā diuisionē p̄sequit vsq̄ in fi. istī
libri z. ita in hoc p̄mo libro tñ sūt tres di-
uisiones de iure p̄so. vt dictū est. Sequit̄
b

de iure personarū. 2c. In titulo isto ita pcedit. pmo ponit p̄tinuatōes suā: sc̄o subicit diuisionē. tertio subdiuidit p̄mū membrum sue diuisionis eligēs illud mēbrū de quo intendit tractare in ti. isto. quarto tractat de dñica potestate s̄m iura antiq̄. quinto ⁊ vltimo tractat de eadē potestate restricta s̄m iura noua: ⁊ ita hec p̄ se patēt p̄done igit sic casum. dicit iusti. p̄tinuādo subsequētia p̄cedētibns. visa prima diuisione de iure personarū: quedā alia diuisio subsequit̄ talis. Quedā enī p̄so. sui iuris sunt: quedā alieno iure subiecte sunt. Illarum que alieno iuri subiecte sunt: q̄daz sunt in potestate dñoz. Sed dñe de q̄bus vultis post tractare: vtrū de his que sui iuris sunt: an de his que alieno iuri subiecte sunt. Ad hoc respōdet iusti. q̄ p̄mo dicitur de his que alieno iuri subiecte sunt. Nam si cognouerimus que sunt ille p̄sone que alieno iuri subiecte sunt: certe siml̄ intelligemus que sui iuris sunt. vñ videamus primo de his personis que potestati dñoz subiecte sunt. ⁊ hec dicunt̄ in prima secūda ⁊ tertia particula vsq̄ ad illuz. §. In potestate itaq̄. Ibi incipit quarta particula in qua sic pone casum. Dñe iaz video q̄ vos post intēditis tractare de dñica potestate. dicatis ergo mihi si placet que sunt in pote. dñoz: ⁊ vñ descendit potestas quā dñi habēt in seruis. Ad hoc respōdet iusti. dicēs: certe in po. dñoz sunt serui: ⁊ hec potestas quā dñi habent in seruis de iure gen. est q̄d tali liquet rōe Nam apud omēs gentes perpēdere possumus peque dñis in seruos vite necisq̄ potestātē fuisse: ⁊ quodcūq̄ p̄ seruū acq̄ritur: id dño acq̄ri censet. Luz igit ius gen. sit q̄d peque ap̄ oēs gētes custodit̄ manifestum est istam potestātē de iure gen. originem sumpsisse: ⁊ hec dicunt̄ in. iij. particula vsq̄ ad illū. §. Sed hoc tpe 2c. Ibi incipit. v. pars in qua sic pone casuz. Dominicam video que fuit potestas dñoz in seruos s̄m iura antiqua: nunq̄d licebit dñis ad huceandē pote. in suos exercere.

Respondet iusti. q̄ non. Nam hoc tēpore in illis hoibus qui sub nostro ip̄erio sunt nō licet sine causa legibus approbata in seruos suos supra modū seuire. Ex constitutōe enī diui pij antonini cauet̄ vt q̄ proprium seruū occiderit sine legitima causa nō minus puniat̄ q̄ qui alienū seruū iter fecisset: ⁊ nō solūmodo illos q̄ seruos occidunt puniri iubem̄: sed etiā eos q̄ maiorem asperitatē q̄ equū sit i seruos exercēt eiusdē p̄ncipis p̄stitutōe cohercent. Naz idem p̄ncipis p̄sultus a quibusdā p̄sidiibus puinciarū quid iuris esset de his seruis q̄ p̄pter seuitiā dñoz ad edes sacras ⁊ ad statuas p̄ncipum p̄fugiūt. in rescripto suo p̄cepit vt si seuitia dñoz circa ip̄os seruos intollerabilis videat̄: cogant̄ ipsi dñi seruos bonis p̄ditionibus vendere: ⁊ precū de seruis venditis habitū dñis def. Sed dñe q̄d videt̄ vobis de hoc statuto diui pij antonini: ⁊ certe dicit iustinianus nobis videt̄ ip̄m recte statuisse: expedit̄ ei reipu. ne q̄s re sua male vta: ⁊ verba scripta ip̄ius p̄ncipis ad eliū marcianuz p̄ consulē missa sunt hec. Dominoz quidē potestātē in seruos suos illibata esse. i. nō diminutā quoq̄ nec cuiq̄ hoim ius suuz in aliquem detrabi equū est: veruntū i casu isto ip̄oz dñoz interest: ne auxiliū contra eoz seuitiā vel intollerabile iniuriam ip̄is seruis iuste deprecantibus denegēt. Nam si permitteret̄ eis seuitiā suaz in seruos suos exercere: aut forte seruos occiderent aut eos fugitiuos efficerēt: ⁊ sic ip̄is seruis ⁊ eoz p̄cio carerēt: ⁊ ideo o tu ely et marciane de querelis seruoz qui ex familia iulij sabini p̄p̄ ei⁹ seuitiaz ad statuas p̄ncipū fugerūt diligētē cognosce: ⁊ si tu cognoueris eosdē dñi⁹ habitos q̄ equuz sit et itollerabili iuria afflictos venūdari iube: ita q̄ decetero in po. iulij sabini nō reuertant̄: ⁊ si idem iulius sabinus huic nostre p̄stitutōi fraudem fecerit: sciat nos hoc delictū suū aduersus se seuerius exercuturos. Extra casum no. diuisionem istarum p̄sonarū. Nota sc̄o q̄ potestas alia

dominica: alia paterna. No. tercio q con-
trarioz eadē est disciplina. Quarto nota
q seruitus est inducta a iure gen. No. qn-
to q de iure gentiū licebat dñis seruos su-
os occidere etiā sine causa: sed hodie nec
occidere licet nec verberare acriter poterit
dñs sine causa: z si cōtra faciat punif. No-
ta sexto q quisq̄d acq̄rit seruus acquirat
dño. Nota septimo casuz in q̄ q̄s cōpellif
vendere. Nota octauo q dicit expedit em̄
reipu. zc. Nono no. q ius alicui nō ē dimi-
nuendū: vt in glo. sup verbo illibatā. El-
timo nota q p̄uilegiū debet amittere qui
cōcessa abutif potestate: z hec dicunt vsq̄
in finē tituli.

De patria potestate

Continuatio istius rubrice patz ex
p̄o dicit. Earū em̄ personarū que
alieno iuri subiecte sunt: quedam
sunt in ptate dñoz: z quedā in ptate parē-
tum. vt. s. ti. p̄xi. s. Rursus. sed expeditū
est de his q̄ sunt in ptate dñoz: vt in toto
titu. p̄cedēti. Restat ergo videre de his q̄
sunt in ptate parentū. vñ de his dicitur
annecti rubri. de pa. po. In potestate no-
stra zc. diuidas istū titulū in q̄ttuor ptes.
in quarū p̄ia parte determinat iustini. q̄
sunt in pa. po. In. ij. parte diffinit mat̄.
In. iij. parte determinat quoz p̄p̄riuz est
ius pa. po. In quarta parte declarat p̄ ex-
empla q̄ sunt in patria pote. p̄ia pars du-
rat vsq̄ ad illū. s. Nuptie. ibi incipit secū-
da z durat vsq̄ ad illū. s. Jus aut. ibi. iij.
incipit z durat vsq̄ ad illū. s. Qui igitur.
ibi. iij. incipit z protendit vsq̄ ad fi. titu.
In po. n̄ra. pone sic ca. in p̄ma pte: accessi-
ad iusti. z q̄stui ab eo. Dñe vos vultis tra-
ctare de patria ptate. dicat igit̄ mibi qui
sunt in pa. po. Ad hoc r̄m det iusti. dicens
In pa. z in po. n̄ra sunt liberi quos ex iu-
stis nuptijs p̄creauimus. z hec dicunt in
p̄ma pte vsq̄ ad illū. s. Nuptie zc. z ibi
incipit secūda. sed po. ca. dñe iam video q̄
sunt in pa. po. sed dicat̄ mibi quid ē m̄i-
moniū siue nuptie. Ad hoc r̄m. iusti. q̄ nu-
ptie siue m̄imoniū est viri z mulieris cō-

iunctio in diuiduā vite retinēs cōsuetudi-
nem: z hec in secūda pte vsq̄ ad. s. Jus at
Ibi incipit tercia pars in q̄ sic po. ca. dñe
dicatis mibi quoz si placet p̄p̄riū est ius
patrie pr̄tis. Ad hoc r̄m. q̄ ius pa. po. qd̄
in liberos habemus p̄p̄riū est ciuiū roma-
noz. i. liberorū oīm d̄ romano impio. Nul-
li em̄ alij hoies sunt q̄ talē potestates hñt
in liberos qualē nos habem. z hec i. iij.
parte ptinent q̄ durat vsq̄ ad. s. Qui igit̄
Ibi incipit. iij. in q̄ sic po. ca. dñe si vobis
placet dicatis q̄ sunt in pa. po. Ad hoc re-
sp̄o. iusti. amice diximus q̄ illi sunt i pa.
po. n̄ra quos de iustis nuptijs p̄creauim.
Et hoc igit̄ manifeste liquet q̄ illi q̄ ex ter-
legitiā vxore tua nascunt in ptate tua sūt
vt nepos z idē est in p̄nepote z ceteris de
inceps p̄ masculinā lineā descēdentibus.
Sed q̄ dixerim nepotes nati ex filio in
tua eē ptate: secus tñ in nepotibus natis
ex filia. Nam q̄ ex filia nascunt in tua po-
testate nō sunt: s; in ptate p̄is eorū: z hec
dicunt in. iij. p̄tula vsq̄ ad finē tituli.
Extra ca. no. q̄ liberi sūt in ptate parentū
Secūdo qd̄ ē in mat̄imo. Tertio. q̄ mat̄imo.
de facili nō dissoluif.

De nuptijs rubrica.

Continuatio istius rubrice patz in
hūc modū. Dicit̄ ē sup q̄ illi sunt
in ptate n̄ra q̄s ex iustis nuptijs
p̄creauim. Ne igit̄ iuuenes possint igno-
rare q̄ sunt iuste nuptie intēdit hic tracta-
re de nuptijs z earū impedimētis. z ideo de
his dicitur p̄mittit rubricā de nuptijs.
Iustas aut̄ nup. zc. Ad euidētā istius ti-
tuli in q̄ttuor ptes p̄ncipales titul. iste di-
uidif. In quarū p̄ma pte determinat iusti.
q̄ sūt iuste nuptie. In scda pte determinat
de impedimētis nuptiarū. In tercia pte
deteriat de penis q̄bus puniunt̄ illi q̄ illi
citas nuptias p̄trahūt. In q̄rta pte ponit
casus sp̄ales in q̄bus illi q̄ ab initio n̄ erāt
in ptate p̄is: bñficio natiuitatis posse au-
dorit̄ate curie ad pa. po. redigūt z iura le-
gitimorū p̄sequūtur. p̄ia ps̄ ptendit vsq̄
ad illū. s. Ergo nō oēs: secūda ibi incipit z
b ij

protenditur vsq; ad illum. §. Si aduersus
 ibi incipit tertia et ptendit vsq; ad illū. §.
 Aliqñ. ibi q̄ta incipit et ptendit vsq; ad
 finem tituli. Iustas autē rē. Idone igitur
 sic casum in p̄ma pte: accessi ad iusti. et ita
 quesui ab eo. Dñe vos vultis tractare de
 nuptijs. dicatis igit mibi q̄ sunt iuste nu-
 ptie. Ad hoc rñ. iusti. dicēs q̄ iuste nuptie
 sunt q̄s inter se ciues romani. i. liberi ho-
 mines s̄m p̄cepta legū p̄trahūt. videlicet
 masculi puberes et femine viri potētes: et
 hoc est veruz siue sint patressa. q̄ nuptias
 cōtrahūt: siue filijfa. dū tñ si filijfa. de cō-
 sensu parentū in quoz sūt ptāte nuptias
 cōtrahāt. Nam q̄ filijfa. de p̄sensu parē-
 tum in quoz est ptāte debeat contrahere
 tam ciuili q̄ naturalis ratio suadet intm̄
 etiā q̄ iustus parentuz in matri. a filiofa.
 cōtrahēdo p̄cedere debeat. vñ q̄ p̄sensus
 parentū redq̄rit apud veteres dubitatū fuit
 et quesitū vtrū filijfa. alicuius furiosi pos-
 sit nubere et m̄rimoniū p̄bere: cū p̄ p̄sentī
 renō possit furiosus. et certe lz de filia d̄ fa-
 cili p̄senserint antiq̄. s. q̄ ip̄a possit sine cō-
 sensu patris nubere: an filio tñ varij in ya-
 rias sn̄as declinauerūt: s; tandē ad hui⁹
 dubitatōem veterū sopiendā n̄ra p̄cessit
 cōstitutio cuius auctoritate p̄missuz est vt
 ad exēplū filie furiosi filius furiosi sine pa-
 terni p̄sensu interuētū vxorē ducere pos-
 sit: s̄m tñ modū in eadē p̄stitutōe ex̄p̄ssuz.
 Extra ca. no. p̄mo q̄ int̄ suos nō potest eē
 m̄rimoniū. Secūdo no. q̄ masculus. xiiij.
 an. et femina. xij. p̄nt p̄bere m̄rimoniū.
 Tercio no. p̄sensum patris esse necessarium
 cū filijfa. vel filijfa. p̄trahūt m̄rimoniū.
 et hec dicunt in p̄ma pte vsq; ad .§. Ergo
 nō om̄s. Hic incipit sc̄da ps in q̄ determi-
 nat iustitia. de impedimētis nup. et i hac
 parte ita p̄cedit. Idō determinat de im-
 pedimētis interueniētibus rōne cognati-
 onis in lineā directā. et hoc siue fuerit co-
 gnatio naturalis siue ciuili tñ puta per
 sp̄m adoptōis: sc̄do determinat de impe-
 dimētis interueniētibus rōne affinitatis.
 Tercio de impedimentis interueniētibus

ratione seruilis cognatōis. Et ista sc̄da
 pars p̄ncipalis: et he particule in l̄ra s̄m
 manifeste p̄ se patēt. Idō. igit sic ca. diē iu-
 stini. inferēdo ex p̄cedētibus ex quo dictū
 est. s. q̄ liberi hoies q̄ s̄m p̄cepta legū co-
 ierint iustus nuptias p̄hūt: ḡ manifeste p̄
 q̄ nō lz nobis quālibet vxorē indistincte
 ducere. Nam a quarū dā muliez nuptijs
 cū q̄bus leges p̄hi vetāt abstinentuz est.
 Nam inter eas p̄sonas q̄ pentū vel libero-
 rum locū inter se obtinēt: nup. p̄sistere nō
 possunt: veluti inter p̄rem et filiā: vel auā
 et nepotē: vel m̄rem et filiū: vel auū et ne-
 ptem nuptie p̄hibite sunt et nō solūmodo
 inter istas p̄sonas: s; int̄ oēs et supiores et
 inferiores directo existētes vsq; in infinitū.
 et si tales p̄sone inter se coierint: nephari-
 as atq; incestas nuptias inter se p̄traxissē
 censent: et hec intm̄ sunt vera vt et si aliq̄
 p̄ adoptōez loco parentū vel liberorū sibi
 esse ceperūt: int̄ eos tñ nuptie p̄sistere non
 possunt. et lz et p̄ emācipatōez adoptio dis-
 soluta fuerit: idē tñ iuris erit vt si aliquaz
 adoptaueris tibi in filiā aut neptē lz post
 ea eā emācipaueris: eā tñ in vxorē ducere
 nō poteris. Extra ca. no. inter parētes et li-
 beros nō posse p̄sistere nuptias nec matri-
 moniū. et hec dicunt in p̄ma pticula sc̄de
 partis p̄ncipal vsq; ad .§. Inter eas. Hic
 incipit sc̄da pticula sc̄de partis p̄ncipalis in
 q̄ sic po. ca. Dñe iam vidī de impedimētis
 nup. interueniētibus in lineā rectā: an ea
 deq; sit obseruatio in lineā trāsuersali. Re-
 spō. iusti. q̄ sic. Nā certe inter eas p̄sonas
 q̄ ex trāsuerso gradu cognatōis iungunt̄
 est quedā obf̄uatio: lz nō tāta q̄ta est in li-
 neā directā. Nā certe int̄ fratē et sororē nu-
 ptie oīno p̄hibite sunt. et hoc siue habue-
 rint eūdē p̄rem tñ siue m̄rem diuersaz: si-
 ue eandē m̄rem tñ siue p̄rem diuersum: et
 nō solūmodo int̄ frēm et sororē naturales nu-
 ptie p̄hibite sunt: s; et int̄ adoptiuos. Nā
 si aliq̄ mulier ceperit tibi eē soror p̄ adopti-
 onē q̄diu durat adoptio int̄ et ip̄az nu-
 ptie p̄sistere nō p̄nt: si tñ p̄ emācipationē
 postea dissoluta adoptio fuerit: iam cessat

sibi soror esse: unde eam in uxorem ducere poteris: cum nec naturali nec civili iure tibi coniuncta sit. Et non solummodo si ipsa fuerit emancipata eam ducere poteris: sed etiam si tu a patre emancipatus fueris nihil inter te et ipsam nuptijs contrahedis obstabit. Quia si quis gener suum velit adoptare: primo debet filiam suam emancipare: et si quis voluerit numerum suam. i. uxorem filii sui et filiam adoptare: primo debet filium suum eiusdem mulieris et maritum emancipare. Nam si esset in potestate eiusdem nuptie non possent inter eos consistere: et non solum prohibite sunt nuptie inter predictas personas: sed etiam non licet alicui fratri sui vel sororis sue filiam ducere nec etiam neptem: licet ipsa in quarto gradu sit. Cuius enim filiam ducere uxorem quis non potest: nec eius neptem ducere non poterit: sed licet filiam sororis naturalis in uxorem ducere non poteris: secus tamen est in filia sororis adoptivae. Nam filiam sororis illius mulieris quam pater tuus in filiam adoptavit ducere non prohiberis uxorem: quia neque iure naturali neque iure civili filia sororis adoptivae tibi coniuncta est: sed etiam filiam vel neptem sororis vel fratris naturalis uxorem ducere non poteris. Liberi quoque duorum fratrum vel sororum vel liberi fratris ex una parte et sororis ex alia: nuptias inter se contrahere possunt. Item amita tuam licet adoptivam uxorem ducere non poteris: nec etiam matertera quia parentis loco habent et eadem ratione magnam amitam et magnam materteram uxorem ducere prohiberis. Extra ca. no. quod est tamen prohibito in collateralibus quanta est inter ascendentes et descendentes. Item nota quod fratres siue sorores alij consanguinei et uterini: alij consanguinei tamen: alij uterini tamen: ut in fine prime partis huius. §. alij nec consanguinei nec uterini. ut. §. mariti. Item nota regulam illam quae est in versiculo Sed nec neptem: cui dicitur cuius enim filiam etc. quam regulam restringe ad casum qui ibi precesserat: et ibi nota quod ordo transversalium dividitur in tres partes. scilicet transversales directos et §. duorum. et inferiores ut. §. fratris. et superiores ut. §. Ita amita et matertera magna sunt loco matrum. et hec dicuntur in secunda par-

ticula secunde partis principalis usque ad. §. Affinitas quibus. Hic incipit tertia particula secundae partis principalis in qua sic po. ca. Dicitur iam vidi de impedimentis nuptiarum intervenientibus ratione cognationis tam linea directa quam transversali. Nunquid adhuc sunt plura impedimenta nuptiarum. Respondet imperator quod sic Nam non solum ratione cognationis sed etiam ratione affinitatis impediunt nuptias: ratione enim affinitatis a quarundam mulierum nuptijs abstinendum est. Nam puignam vel nurum tuam uxorem ducere prohiberis: quia utraque illarum tibi loco filie est: sed hec specialis prohibitio locum habet si fuit nurus tua et nunc non est: vel si fuit puigna tua et nunc non est. Nam si est adhuc nurus tua. i. si adhuc constat matrimonium in ipsam et filium tuum adhuc vivente naturali generali et communi ratione tibi nubere non poterit: quia vivente filio tuo marito eius nec tibi neque cuius alij nubere poterit. Eadem enim mulier duobus viris simul nubere non potest: et idem iuris est in puigna tua. Nam puigna tua si adhuc est puigna tua: id est si maritus eius adhuc tibi nupta est specialis prohibitio nuptiarum inter te et ipsam contrahendas locum non habet: quia durante matrimonio inter te et maritum eius generali et communi ratione non poteris cum ipsa contrahere: quia eodem tempore duas habere uxores non poteris: et non solum inter has personas prohibentur nuptie ratione affinitatis: sed etiam inter plures alias. Socrum enim tuam. i. matrem uxoris tue vel novercam tuam id est uxorem patris tui uxorem ducere prohiberis quia utraque istarum loco matris tibi est: et hec similiter prohibitio specialis secuti in casu superiorum tunc demum locum habet cum solutum fuit matrimonium quod est causa affinitatis. Nam si adhuc est tua noverca. i. si adhuc patri tuo nupta est: generali ratione nuptie inter te et ipsam prohibentur: quia vivente patre tuo marito eiusdem nec tibi nec cuius alij nubere poterit: quia eadem mulier duobus simul et eodem tempore nupta esse non potest. et idem iuris est in socru tua. Nam si adhuc est socrus. i. si adhuc filia eius tibi nupta est: generali ratione cum ipsa contrahere prohiberis: quia simul duas uxores habere non

poteris: sed ponamus q; petrus filium ex
 vxore luma hūit: similiter 7 berta ex mari
 to iam mortuo habuit filiā: ponam' q; pe
 trus mortua vxore 7 hit mrimoniū cū ber
 ta: certe durate mrimonio in petru 7 bertā
 filius petri quē habuit ex alia vxore cū fi
 lia berte quā suscepit ex alio marito licite
 poterit mrimoniū 7 trahere: 7 filij ex
 mrimo. inter ber. 7 pe. cōtracto nati eoz
 fratres sint cōes: ipi tñ neq; naturali nec
 civili iure pūgūf. Sz ponamus q; diuor
 tium sit celebratū inter petru 7 bertā vxo
 rem suā: 7 berta post diuortiu 7 trahat cū
 secūdo marito 7 ex eo suscipiat filiā. 7 mo
 do qrit vtrū petrus quondā maritus ber
 te possit 7 here cū filia berte ex secūdo mrimo
 nio nata: 7 videbat q; sic. nā ista filia ber
 te nō est pūigna pti quondā mariti berte
 q; pūigna pprie dī filia vxoris tue quam
 habuit anteq; tibi nupserit: sz ista filia na
 ta fuit ex secūdo mrimonio post diuortiu in
 ber. 7 pe. celebratū: 7 nō est ppria pūigna
 petri. Julianus tñ i b. casu dicit ab hmoi
 mulieris nuptijs rōne honestatē esse absti
 nendū: 7 hoc pbat p duo argumēta a fili
 spōsa em filij nō est nurus pūis: 7 tñ nu
 ptijs hmoi mulieris abstinentū est: q; ne
 q; p cū spōsa filij nec filius cū spōsa pūis
 7 here poterūt. a fili pcludit: licz em hmoi
 filia nō sit pūigna petri quondāz mariti
 eiusdē berte: tñ inter ipam 7 petru mrimo
 nium 7 sistere nō pōt. Extra ca. no. primo
 rōne affinitatis phibent nuptie siue sit p
 sens affinitas siue pterita siue futura. No
 ta q; nurus 7 pūigna sunt loco filiaz. Itē
 nota q; foras 7 nouerca loco matrū sunt.
 Nota q; qe eodē tpe nō pōt hze duas vxo
 res. Itē no. q; nō pōt eodē tpe mulier hze
 duos viros. Itē no. q; nuptie phibent ra
 tione honestatis 7 affinitatis. 7 hec dicūf
 in tertia pte scēptis pncipalis vsq; ad il
 lum. §. Illud certū est frules. i quo sic pōe
 casum. Dñe iam vidi de impedimētis nu
 ptiarū interuenientibus: tam rōe cognatio
 nis q; et rōne affinitatis: nūqd adhuc sūt
 plura impedimēta nuptiarū. Rñ det iusti

nianus q; sic. nō solū em impediūt nuptie
 rōne cognatōis inter liberas psonas sz et
 inter suos. Nam frules cognatōes pstat
 impedimētū nuptijs: veluti si p 7 filia
 manumissi fuerint 7 frater 7 soror. Nā in
 istas psonas obstāte cognatōis ipedimē
 to lz ad libertatē puenerint nuptie cōsiste
 re nō pōt. Sunt 7 alie psonae multae q; pp
 diuersas causas in se mrimoniū 7 here. p
 hibent qe quidē: psonas in latioribus li
 bris digestoz seu pādetarū enumerari p
 misimus. Extra ca. no. q; q; diu sunt serui
 phibent nuptie. 7 hec dicunt in q̄ta par
 te scēptis pncipalis vsq; ad. §. Si aduer
 sus ea. Hic incipit tertia ps in q; sic po. ca.
 Dñe iam vidi satis de impedimētis nupti
 arum. dicatis mō mibi q̄liter puniūtur. il
 li q; ptra pcepta legū iustas nuptias con
 trahunt. Ad hoc rñ det iusti. dicēs q; si ali
 quid aduersus pcepta legū tradita super
 ius egerint: nec erit ibi vir neq; vxor neq;
 mrimoniū neq; dos ibi intelliget: nec fi
 lij ex illo coitu illicito potestati pūis subij
 ciunt. Sed q̄tū ad pūis ptātem ptinet: ta
 les erūt qles sunt hi quos mī ex vulgo cō
 cepit. Nā 7 hi vulgo pcepti pūem hēe nō
 intelligunt: qm p eoz incertus est. vñ so
 lent filij spurij appellari a greca voce sic di
 ci q; sine pte pcepti: vel q; sine matre filij
 vñ dissoluto tali illicito coitu: dos p actio
 nem ex stipulatōe repeti nō poterit: cū ibi
 nullū intelligat mrimoniū: neq; dos ibi
 esse poterit: sz si dos ibi nō sit sequit q; repe
 titio dotis locus esse nō poterit: 7 nō so
 lum istas penas patiunt illi q; phibitas
 nuptias 7 hunt: sed innumere alie pene q;
 in sacris psonibus ptinent eis infligunt
 et hec dicunt vsq; ad. §. Aliquū. Hic incipit
 q̄ta 7 vltima ps pncipalis istius tituli i
 qua sic pone casum. Dñe vos dixistis mi
 hi. §. titu. pxi. pcedēt q; illi sunt in ptāte.
 parentū q; ex iustis nuptijs pcreant: nun
 quid sunt aliqui q; statū vt nati sūt in ptā
 te parentū non fiāt. 7 dicit impator q; sic.
 Lon. 7 it eniz q; lz aliq; in ptāte pūis bñfi
 cio natuuitatis ab initio nō fuerit: postea

tamen legis auctoritate potestati patris subiciant. Et in tali casu pone q aliquis habeat tm filiu naturalē: si pater iste filiu naturalē seruitio pncipis vel p̄sidi. p̄uincie det: vel curie alicuius ciuitatis offerat per istā oblatōē filius patris pt̄ati subicitur: et ius legitimi filij in bonis p̄ris cū ceteris legitimis in oibus p̄sequit. Itē p̄ōe q aliquis hēat licitā p̄cubinā ad quā p̄suetudinē habeat cuius matrō. legib' nō sit interdictū: et ex ip̄a in cōcubinato prolem p̄creauerit: si postea maritali affectōe ductus vir cū ip̄a p̄bat m̄rimoniū et dotalia conficiat instrumēta s̄m nr̄e p̄stōnis tenorem: nō solū filij post dotalia instrumēta p̄creati: sed etiā añ m̄rimoniū celebratus nati: tanq̄ legitimi p̄ris pt̄ati subiciunt et iura legitimorū in bonis p̄ris beneficio nostre p̄stōnis obtinebūt. Extra casus nota penas multas imponi aduersus et p̄tra eos qui p̄hibitas et defensas nuptias celebrant. Itē nota q quicq̄ p̄ est incertus: et ponitur quoddā mirabile et tale est: q contingit aliqui q filius nō est ab initio i potestate p̄ris: sed postea tm incipit esse i potestate patris. Pr̄mū exemplū est de filio nato ex p̄cubina q filius ad seruitiū curie cōstituit. Secundū exemplū de filio nato extra p̄cubinā q postea ducit in vxorem a patre ip̄ius filij sicut p̄tinet. C. de natura libus liberis. l. cū q̄bus. etiaz si postea ex cōcubina nō nascā filij ex quo fuit ducta vxor. vt. C. d̄ naturalibus liberis. l. nupt. Nota q filij nati ex p̄cubina nō sūt i potestate p̄ris nec legitimi: sed tm vno de duobus modis positus in isto. s. efficiunt in pt̄ate p̄ris et legitimi. Et hec sūt q dicunt vsq; in finē tituli.

De adoptionibus et arrogationibus.

Utrū ista p̄tinuat ita ad p̄cedētia. Sup̄ in titu. de pa. po. tractauit iusti. de his q sūt patrie potestati subiecti. et q: nō solū naturales et legitimi sūt in pa. pote. sed etiā adoptiui idcirco iustini. intēdit hic tractare de ado-

ptionibus et arrogationibus. vñ de his videtur annecti rubricā de adoptionibus et arrogationibus. Nō solū aut̄ rē. Ad euidētiam istius tituli diuidas illū in. viij. p̄tes et plan' erit. In quā p̄ma p̄te assignat causaz q̄re tractat hic de adoptionibus. In secunda parte determinat quot modis sit adoptio diuidēdo adoptōē in duas species: et de vtraq; p̄te exemplificat. In tertia parte reuertit ad scōam sp̄m adoptionis et circa eā iur. antiqua corrigi. In quarta parte resumit ip̄am sp̄m adoptionis et plene determinat qd iuris filius arrogat' cōsequit a patre arrogatore. In quinta parte determinat in quibus p̄ueniunt ambe species adoptionis. In sexta p̄te specialiter determinat de quadā sp̄e adoptionis ostēdēdo qd p̄p̄riū et singulare sit i ea. In septima et vltima p̄te determinat qd iuris sit si seruus adoptatus fuerit. p̄ma ps. p̄tenditur vsq; ad illū. s. Ad adoptio aut̄. ibi incipit secūda et durat vsq; ad. s. Si hodie. ibi tertia et durat vsq; ad. s. Cum aut̄ impubes ibi quarta incipit et durat vsq; ad illū. s. Quis nozem natu. ibi quinta incipit et durat vsq; ad. s. illū. Illud p̄p̄riū. ibi incipit sexta et durat vsq; ad illū. s. Apud cathonem. ibi incipit septima et p̄tendit vsq; in finē tituli. p̄do. igit sicca. in p̄ma. accessi ad dñm iusti. et ita p̄posui corā eo. Dñe vos vulg' tractare de adoptionibus: p̄ deo q̄ ratio mouit vos ad tractandū hic de adoptionibus. Ad hoc r̄ndet iusti. dicēs. amice sup̄ tractauimus de his q sūt in pa. po. et q̄a non solū naturales liberi et legitimi de quibus sup̄ diximus sūt in pt̄ate parentuz s; et adoptiui: idcirco de adoptiuis hic tractare intendimus. Et hec in p̄ma p̄te vsq; ad. s. Ad adoptio aut̄. In scōa. dñe itā video q̄ ratio mouet vos ad tractandū de adop. dicat' q̄ m̄ si plz q̄t modis sit adoptō. Rñ. iustini. q̄ adoptio fit duobus modis. s. re scripto p̄ncipis aut impio alicui' m̄grat' s; dñe ponat' m̄ exēplū qñ sit adoptio re scripto p̄ncipis: et i q̄ casu sit impio m̄grat' alicui'. Ad h̄ rñ. iusti. q̄ qñ aliq̄s adoptat

eum qui sui iuris est: tunc necesse est fieri adoptione auctoritate siue rescripto pncipis: et hec spes adoptionis quoniam ille. scilicet qui sui iuris est aliene potestati subicitur primo et specialiter nomine dicitur arrogatio. Imperio autem magistratus adoptant illi qui sunt in potestate parentum siue obtineant primum gradum liberorum qualis est filius et filia: siue inferioris gradus obtineant: ut nepos neptis et deinceps: pronepos proneptis. Et hec in secunda parte usque ad §. Sed hodie. Hic incipit tertia pars in qua sic pone casum. Dñe vos dixistis mihi super quod illi qui adoptant sunt in potestate patris adoptivi: nunquid hoc indistincte est verum. Ad hoc respondet imperator dicens. Amice certe in iura antiqua omnes adoptivi indistincte transibant in potestatem patris adoptivi: hodie autem in iura nova secus est. Quia hodie statutum est in nostra potestate cum filius naturalis a patre suo naturalis alicui extra nee persone in adoptionem datur. et si pater naturalis filium suum naturale dederit in adoptionem auctori filii sui materno vel etiam paterno materno: vel si ipse pater naturalis a patre suo emancipatus fuerit et filium auctori paterno in adoptionem dederit. in hoc casu quoniam iste filius datur in adoptionem alicui de ascendentibus in linea directa: quod in unam personam concurrunt naturalia et adoptiva iura: manet stabile ius patris adoptivi utpote naturalis cognationis vinculo copulatum et legitimo adoptionis modo annexum: et ideo in familiam et potestatem huiusmodi patris adoptivi a modo efficitur. Et hec in tertia parte usque ad illud §. Cum autem impubes. Hic incipit quarta pars in qua sic ponitur casus. Dñe vos dixistis mihi quod illi qui sui iuris sunt auctoritate principis arrogati. Prode igitur quod sit aliquis impubes sui iuris qui habeat opulentiam hereditatem: nunquid poterit quilibet indistincte auctoritate principis ipsum arrogare et in potestatem suam redigere. Ad hoc respondet imperator quod non. cum enim aliquis impubes arrogatur in hoc casu arrogatio non indistincte. id est non inconsulte permittitur. Sed exquiruntur causa arrogationis an sit

honestas: an et ipsi impuberi expediat. Item arrogatio fit cum quibusdam conditionibus videlicet ut pater arrogator cautionem cum se de iussione permittat: ut si ipse pupillus arrogatus ante pubertatem decesserit: restituat omnia bona sua integre illis qui si adoptio non esset facta ad eius successionem fuissent venturi. Item non aliter poterit iste pater arrogator istum impuberem auctoritate principis arrogatum emancipare: nisi prius causa cognita dignus inuentus fuerit emancipatione: et tunc necesse habet eidem omnia bona sua restituere. Item si iste pater arrogator istum filium impuberem in testamento suo exheredaverit: vel inter ipsos viuos ipsum sine causa emancipaverit: iubetur quartam partem patrimonii sui eidem arrogato relinquere proter bona que ad patrem arrogatorem transiit et proterea bonorum usufructus post arrogationem patri arrogatori acquisit. Extra casum nota quod aliud est adoptare: et aliud arrogare. unde adoptare dicitur quoniam aliquis adoptat aliquem qui non est sui iuris: sed est in potestate patris vel alterius tunc illius qui non est sui iuris dicitur adoptio. Sed arrogatio dicitur quoniam aliquis adoptat. id est arrogat aliquem qui est sui iuris: et qui non subicitur potestati alterius tunc illius talis dicitur arrogatio. et nota usus ut in glossa: in verbo: arrogatio. Nota quod tabellio dicitur persona publica: sic dicitur servus reipublice. Et nota qualiter filius arrogatus habet quartam partem in bonis patris arrogantis: si pater arrogatus eum exheredet sine causa. Et hec sunt que in quarta parte dicuntur usque ad illud §. Minorem natum. Hic incipit quinta pars in qua sic ponitur casus. Dñe ego sum quidam iuuenis et habeo amplum et magnam patrimonium meum: et habeo quendam vicinum valde discretum et primum virum iam bene sexagenarium: cuius filium in multum extitit mihi fructuosum: possum ne ipsum arrogare vel adoptare in filium: nunquid licet mihi hoc facere. Respondet imperator quod non quia certe minor natum maiorem adoptare vel arrogare non poterit. et hoc tali ratione. quia adoptio imitatur naturam: sed contra naturam

et pro monstro esset q̄ filius esset maior: tē
 pore q̄ pater. vñ dico tibi q̄ ille qui p̄ ar-
 rogationem sibi filiū facere vult: debet ple-
 na pubertate. xvij. an. filiū arrogatū vel
 adoptatū excedere. Itē nō solū pōt quis
 adoptare vel arrogare aliquē in filiū sed
 etiā in locū nepotis vel neptis: p̄nepotis
 vel p̄neptis potest quis adoptare: q̄uis
 etiā filium nō habeat. et tā filiū alienū
 potest quis adoptare in locū nepotis q̄
 etiā alienū nepotē in loco filij: sed si aliq̄s
 in locū nepotis aliquē adoptat quasi ex
 filio adoptiuo: aut ex filio naturali quem
 habet in potestate in eo casu filius patri
 adoptanti debet consentire: ne iste nepos
 ip̄o iuito adoptatus suus heres agnasca-
 tur. si em̄ filius adoptioni a patre facte cō-
 sentiat: tūc mortuo auo iste nepos adopta-
 tus in potestate patris et suus heres effici-
 etur. sed licet in hoc casu consensus filij re-
 quiratur: secus tñ est in casu cōuerso. Nam
 si auus nepotē ex filio natū alij in adopti-
 onem dederit: nō est necesse consensum fi-
 lij interuenire. Extra casū nota q̄ adoptio
 vel arrogatio regulariter imitatur naturā
 Item nota q̄ plena pubertas dicit̄. xvij.
 annorū. Item nota q̄ si filius est maior
 seu antiquior patre suo illud habetur pro
 monstro in natura: vt in glosa guillermi
 accursij. Item nota q̄ etiā is. a. ille qui fili-
 um nō habet potest loco nepotis adopta-
 re. et hec dicuntur in quinta parte vsq̄ ad
 illum. §. In plurimis autem causis. Ibi
 adhuc prosequitur iustinianus cōuenien-
 tias vtriusq̄ speciei adoptionis. Ibi igit̄
 sic casum. dicit iustinianus q̄ in pluri-
 mis ille qui adoptatus vel arrogatus est
 assimilatur ei qui ex legitimo matrimōio
 p̄creatus est. Unde si quis eum qui sui iu-
 ris est auctoritate principis arrogauerit:
 vel eum qui in parentis potestate est non
 extraneum apud pretorem vel presidem
 adoptauit poterit eundem ac si esset filius
 suus naturalis et legitimus alij in adopti-
 onem dare. Et non solum predicta ī vtra-
 q̄ specie adoptionis cōmunia sunt: s; etiā

illud vtriusq̄ speciei adoptionis cōmu-
 ne est q̄ illi qui generare nō possunt nibi-
 lominus adoptare possunt quales sunt
 spadones. Ab hoc tñ generaliter excipiū-
 tur castrati quibus natura beneficium ge-
 nerandi denegauit: castrati em̄ adoptare
 non possunt: et idem est in feminis. Femi-
 ne enim neq̄ adoptare nec arrogare pos-
 sunt. et hoc ea ratione: quia nec naturales
 liberos habent in potestate: veruntamen
 ex indulgentia principis ad solatium libe-
 rorum p̄ re publica amissorū eis adopta-
 re p̄mittitur. Extra casū nota q̄ filius ad-
 optiuus est similis naturali et legitimo.
 Et hec in quinta parte vsq̄ ad illū. §. Il-
 lud p̄prium. Ibi incipit sexta pars ī qua
 sic pone casū. Domine iā vidi in quibus
 species adoptionis et arrogationis conue-
 niūt et in quibus differunt. Nunquid est
 adhuc aliqua differētia inter eas. Respō-
 det imperator q̄ sic. Nam idē est p̄prium
 et speciale adoptionis illius que p̄ sacrorū
 oraculum id est per principem et rescriptū
 principis fit. vt si ille qui se in arrogatio-
 nem dedit liberos ī potestate sua habu-
 erit nō solū ipse in ptate patris arrogato-
 ris transit: sed etiā omnes liberi eius q̄s
 in potestate habet potestati arrogatoris
 tanq̄ nepotes vna cum eo subiunguntur.
 et hoc factū fuit in persona diui augusti
 quendam germanicum in filium aroga-
 re volentis: et iste germanicus nolebat cō-
 sentire. vnde non potuit procedere ar-
 rogatio sua: sed diuus augustus cuidam
 nomine tiberio iniunxit vt ille germa-
 nicum arrogaret. quo facto princeps ar-
 rogauit tiberium: et ille habuit tiberi-
 um in filium: et per consequens germa-
 nicum filium adoptiuum tiberij habuit
 in nepotem. Et hec dicuntur in sexta par-
 te vsq̄ ad. §. Apud cathonem. Ibi in-
 cipit septima pars in qua sic pone ca-
 sum. Domine iam video quid iuris
 quando aliquis adoptat liberum homi-
 nem: dicatis mihi si placet quid iuris
 est si aliquis dominus adoptauit seruum

suum. Respondet imperator iusti. dicens. Amice antiqui referunt in hoc casu se meminisse bñ scriptis apud cathonē: vt si serui fuerint adoptati ex hoc posse eos cōsequi libertatē. vñ vos auctoritate cathōis erudiri illos seruos quos dñs actis iterueniētibus in filios adoptauerit in p̄stōne n̄ra liberos esse p̄stitimus: h̄ hoc eis ad ius filij p̄sequendū nō possit sufficere. Et hec sūt q̄ dicūt i. viij. r̄ vltia p̄te vsq̄ i finē tituli

Quibus modis ius pa. po. soluitur.

Continuatio istius rubricae patet in hūc modū. Sup̄ tractauit iusti. quibus modis patria p̄tās p̄bit. sed q̄ cōtingit patriā p̄tātem plurib' modis dissolui. q̄quid em̄ ligat solubile est vt in auten. de nup. s. distrahunt. idcirco de his modis soluēde pa. po. hic intēdit tractare. vñ d̄ his dicitur annectit rubricam quibus modis r̄c. Nūc videam' r̄c. Ad vberiorē euidentia tituli diuidas titulum in. x. p̄tes r̄ planus est. in quarū p̄tia cōtinuat iusti. p̄cessum suū. In secunda determinat qualiter ius pa. po. tollit per mortē naturalē. In tertia q̄liter tollit per mortē ciuilē. In quarta q̄liter tollit p̄ dignitates adeptas. In. v. ponit casum in quo patria p̄tās nō oīno p̄ mortē ciuilē extinguit: sed p̄terius postluminij in tps futurū suspendit. In. vi. p̄te determinat vñ dicitur postluminij. In. viij. p̄te determinat q̄liter emācipatōe tollit patria potestas: r̄ in ea p̄te p̄iungit iura antiqua circa modū emācipatōis: r̄ etiā declarat quid iuris parēs in bonis liberorū emācipatorū consequit. In. viij. p̄te determinat d̄ quo dam bñficio legis parētibus cōcessio circa munus emancipatōis. In. ix. parte determinat qualiter tollit patria potestas per potestatis translationē. In. x. r̄ vltia parte tollit duas dubitationes incidētes circa pa. po. p̄ima pars p̄tenditur vsq̄ ad illum. s. Ibi vero. Secunda pars ibidem incipit r̄ p̄tendit vsq̄ ad illum. s. Cum autem. Tercia incipit ibi r̄ p̄tenditur vsq̄

q̄ ad illum. s. Filius. Quarta ibi incipit p̄tenditur vsq̄ ad illum. s. Si ab hostibus Ibi quinta incipit r̄ durat vsq̄ ad illum. s. Dicitur est post. Ibi sexta incipit r̄ p̄tendit vsq̄ ad illum. s. Intererea p̄ emancipationem. Ibi. viij. incipit r̄ durat vsq̄ ad illum. s. Almondēdi. Ibi. viij. incipit r̄ durat vsq̄ ad illum. s. Sed r̄ si pater. Ibi. ix. incipit et durat vsq̄ ad illum. s. Illud aut. Ibi. x. r̄ vltima incipit r̄ p̄tendit vsq̄ in finē tituli. Idone ergo sic casum. In p̄ma parte dicit iustianus cōtinuādo p̄cessum suum: videamus nūc de illis qui alieno iuri subiecti sunt qualiter a nexibus illius iuris liberant: sed tñ de liberatōe seruorū qualiter a dominica potestate liberant nihil i hoc titulo dicitur. qualiter em̄ sui de potestate dñorū eximant p̄ ea que in ti. de libertinis r̄ de manumissione seruorū diximus exponit. r̄ hec in prima parte. Sed po. in secūda. Dñe video q̄ vultis tractare i titulo isto qualiter liberant liberi a p̄tate parentū. Dicatis ergo mihi si placet aliquē modum tollende pa. po. Ad hoc respondet imperator dicens. Amice: liberi in potestate parētis existentes p̄ mortē naturalem parētis sui iuris fiunt: hoc tñ nō est sine distinctionis remedio accipiendū. Nā mortuo patre. liberi in primo gradu existentes vt pote filius vel filia: generaliter sui iuris efficiunt: sed per mortē aui nepotes qui in eius potestate fuerūt non oīno sui iuris fiunt: sed ita demū si post mortē aui in patris sui naturalis potestatem nō sunt recasuri. vnde si tempore mortis ipsius aui pater iporū nepotū vixerit r̄ in patris sui naturalis potestate sit nec ante mortē eius de potestate sua exiit: in hoc casu nepotes ex eo post mortē aui in potestatem eius recidunt: nec per mortem aui sui iuris efficiunt: sed si moriēte aui pater nepotū aut mortuus aut p̄ emancipatōem de patris sui p̄tate liberatus erit: tunc nepotes ex eo q̄ in p̄tate p̄is iam mortui vlt̄ emācipati recidere nō p̄nt p̄ mortē aui sui iuris fiunt: r̄ hec de secūda parte. Extra

casum nota q̄ iustinianus seipsum conti-
nuat. Itē nota p̄ mortē parentū liberos
esse sui iuris. Itē no. q̄ moriēte q̄sq; auo
nepotes recidūt in ptātem p̄is: q̄sq; non
recidūt. Et hec in sc̄da pte vsq; ad illuz. §.
Cum aut̄ is. Hic incipit tertia ps in q̄ sic
po. ca. Dñe laudabiliter ideo q̄lif morte
naturali tollit̄ pa. po. nunq̄d plurib' mo-
dis tolli poterit. Rñdet imp. q̄ sic. nam
non solū morte naturali sed etiā civili tol-
litur pa. po. si q̄s em̄ ob aliq̄d maleficiū
perpetratū p̄ sniam deportatōis ciuitatez
amiserit: sequit̄ vt liberi eius q̄ tali modo
tollunt̄ de numero ciuū romanorū p̄ idesi-
nationē in sua ptāte esse: ac si morte natu-
rali in ptāte eius esse desinerēt: eadē rōne
et si liberi in ptāte existētes deportati fue-
rint: p̄ deportatōem desinūt in ptāte parē-
tum esse: et hec sunt vera durāte deportati-
one. Nam si ex indulgentia p̄ncipis resti-
tuti fuerint p̄ oīa p̄stinū statū recipiūt. Et
hec oīa vera sunt in deportatōe: secus tñ est
in relegatis. Nam parētes relegati nihilo-
minus retinēt in ptāte liberos suos: et si
militar in casu p̄uerso liberi relegati in pa-
rentum ptāte nihilominus remanēt: et nō
solūmodo p̄dicti casibus morte civili tolli-
tur pa. po. sed etiā in hoc casu. Nam si ali-
quis pene suus effectus fuerit desinit h̄c
liberos in ptāte. Sed dñe dicatis mihi q̄s
intelligit̄ fieri suus pene. Ad hoc rñdet q̄
illi serui pene efficiunt̄ q̄ in metallo dam-
nantur et q̄ bestijs subijciunt̄. Et hec i ter-
cia parte vsq; ad illum. §. Filius familias.
Hic incipit quarta ps in q̄ sic pone casuz.
Dñe: pone q̄ aliq̄s filius familias factus
fuerit miles et senator vel p̄sul nūq̄d libe-
ratur a pa. po. Rñdet impe. q̄ nō. Nā mi-
litia vel cōsularis dignitas filiū a pa. po.
non liberat: sed ex p̄stōnenā sūma digni-
tas patriciatu filiu a vinculis pa. po. li-
berat. Quis em̄ patiat̄ p̄em quēlibet pos-
se filiū suū a nexibus sue ptātis p̄ emanci-
pationē relaxare: et imperatoriā celsitudi-
nem nō valere eū quē sibi elegit patrē ab
aliena ep̄imere potestate. q. di. hoc nulla

tenus est tollerandū: et ideo p̄dicte digni-
tatis adeptione filius incontinenti a pa.
po. liberatur. Et hec in q̄rta parte vsq; ad
illum. §. Sed si ab hostibus. Hic incipit
quinta pars in qua sic pone casum. Dñe
vos dixistis mihi q̄ per mortē civile tolli-
tur pa. po. nunquid generaliter est veruz
Respondet imperator: q̄ nō. Nam si ali-
quis paterfa. ab hostibus captus fuerit:
q̄uis seruus hostiū efficiat̄: tñ pa. po. om-
nino nō extinguitur: sed p̄pter ius postlimi-
niū in tempus futurū suspendit̄. Illi. c̄i
qui ab hostibus capiunt̄ si in ciuitatez re-
uertant̄ oīa pristina iura iure postliminiū
recipiunt. vnde et iste pater ab hostibus
captus si reuersus fuerit: liberos i potesta-
te h̄bit: q̄ ius postliminiū eū q̄ ab hosti-
bus captus est si postea reuersus ē: fingit
in ciuitate sp̄ fuisse. Si vero apud hostes
decesserit: filij sui iuris effecti sunt. si ipse
quoq; filius aut nepos ab hostibus captus
fuerit ius pa. po. in suspenso erit iure post-
liminiū. Extra casum nota q̄ captus effici-
tur seruus hostiū. Itē nota ius patrie po-
testatis esse in pendentī. Itē nota q̄ post-
liminiū fingit euz qui capitur et postea re-
uertitur seu recedit ab hostibus semper
in ciuitate fuisse: sed lex cornelia fingit ca-
ptum in captiuitate decedentē p̄ambu-
la hora captiuitatis decedisse: vt hic. et §.
quibus nō est permillum facere testamen-
tum. §. si. Itē nota quare dicitur postlimi-
nium. et hec in quinta parte vsq; ad. §. il-
lum. Dictam est autem. Dicatis mihi si
placet vnde dicitur postliminiū. Ad hoc
respondet imperator: q̄ postliminiū dictū
est a limine et post. Nam eū qui ab hosti-
bus captus est cum postea ad fines n̄ros
redierit postliminio reuersus recte dicimur
sicut em̄ limina in domib' quēdā finē faci-
unt: ita finē imperij limē oēs veteres volue-
runt. vñ etiā limē dictū ē q̄si finis et terminus
quidā et hac rōne ē vt q̄ ab hostibus vltra
limē. i. vltra metā et finē imperij dicebat̄
postea eodē limine reuertebat̄ q̄ amissus
fuerat: s; ponet̄ aliq̄s sit captus infra fines.

imperij et ibi de victis hostibus recuperatus
 nunquid censet iste postliminio reuersus et
 videt quod non cum non fuit ultra limen. i. metam vel
 finem imperij. Rursum dicitur quod iste postlimi-
 nio redisse censet. Et hec dicuntur in sexta par-
 te usque ad illud. §. Proterea. hinc incipit septi-
 ma pars in qua sic po. ca. Dñe iam vidi plures
 modos quibus iam tollit patria potestas: nun-
 quid adhuc tolli poterit pluribus modis
 Rursum dicitur quod sic. Nam certe post supradictos
 modos tollit emancipatio. Sed do-
 mine dicatis mihi qualiter fit emancipatio.
 Ad hoc dicitur impator quod aliter olim fiebat
 emancipatio: et aliter hodie fit: nam olim aut
 per antiquam legis observationem fiebat quod
 per ymaginarias venditiones et manumissiones
 ab ymaginario emptore factas celebrabatur
 aut per imperiale rescriptum: sed nostra prouidentia
 hec per quandam constitutionem in meliorem statu
 reformauit. statuta est enim constitutio nostra
 ut antiquorum iudicio sublata partes apud
 competentes iudices vel magistratus dire-
 cta via intraret: et ibidem filios vel filias et de
 inceps liberos ceteros sua potestate dimittunt
 et ex tempore emancipationis facte eadem iura potestati
 tur parenti in bonis liberorum ab ipso emanci-
 patorum que tribuuntur patrono in bonis liber-
 ti etiam si aliquis eorum emancipatorum impubes-
 fuerit patres que emancipauit per emancipationem
 eius tutelam nanciscitur. Et hec in sexta parte
 usque ad. §. Admonendi. hinc incipit. viij. ps
 in qua sic po. ca. dicit iusti. quod si patres filios et
 ex eo nepotes vel neptes in potestate retinuerit: vel
 e contrario liberum erit arbitrium ei a nexibus sue
 potestatis nepotem vel neptem de sua potestate di-
 mittere: et filium in sua potestate retinere vel in
 suo arbitrio erit omnes simul sui iuris efficere
 Extra casum nota per emancipationem liberi
 efficiunt sui iuris. Item nota qualiter fiat
 emancipatio. Item nota quod patres efficiunt tutores
 legitimos filiorum suorum emancipati. sic. §. de legitima
 parentum tutela. et hec in. viij. partibus usque ad il-
 lum. §. Sed et si pater. hinc incipit. ix. ps
 in qua sic pone casum. Dñe iam vidi plu-
 res modos quibus tollit patria potestas. nunquid
 adhuc pluribus modis tolli poterit. Re-

spondet quod sic. Nam per translationem pote-
 statis tollitur patria potestas quantum ad ipsos
 quem post in potestate habuit pater. si enim pater
 filium suum quem in potestate habet a quo filium suum
 vel pater paterno vel materno sibi tenore
 nostrarum constitutionum in adoptionem
 dederit: et hoc ipsum coram iudice competenti
 actis interuenientibus manifestauerit pre-
 sente filio quem in adoptionem datur: et non con-
 tradicente homini adoptioni: et etiam eo ipso
 cui in adoptionem datur in hoc casu quod in
 personam cohereditum: et naturalia et adoptio-
 iura et ius potestatis naturalis prius omnino dis-
 soluit: et in homini patre adoptiuum transferret
 in cuius persona constituimus adoptionem
 plenissimam esse quam ea que diximus cohereditum
 et hec in. ix. parte usque ad illud. §. Illud au-
 tem. hinc incipit. x. et ultima pars in qua
 sic po. ca. Donamus quod aliquis habeat fi-
 lium in potestate: et vxor istius filium ex eo cohe-
 perit et postea eundem filium emancipauerit
 vel in adoptionem dederit: modo queritur
 vtrum partus ante emancipationem conceptus
 et postea editus nascatur in potestate aui ni-
 hilominus. Rursum dicitur iusti. quod sic: sed si post
 emancipationem conceptus fuerit secus erit.
 quia tunc partus ex ea editus in potestate
 patris emancipati vel aui adoptiuum erit
 Et sciendum quod in parentum potestate existen-
 tes nullo modo possunt compelli parentes
 eos de sua potestate dimittere. Et hec
 in decima et ultima parte usque in finem tituli.

De tutela rubrica.

Continuatio istius rubricae patet in
 hunc modum. Super tractauit iusti.
 quibus modis liberi a nexibus
 pa. po. soluntur: sed quia impuberes a
 vinculis pa. po. soluti recidunt in tutelam:
 idcirco immediate post tractatum de solutione
 pa. po. intendit iusti tractare de tutela.
 vnde de his dicitur annectit rubricam
 de tutela. Nunc transeamus etc. Ad eui-
 dentiam istius tituli. diuide titulum in. v. particu-
 las in quarum prima parte continuat pater
 sum suum et resumit primum membrum illius

diuisionis quā habuimus. s. de his qui sui vel alieni iuris sunt: et illud subdiuidit in duo membra eligēs illud membrū de quo intēdit hic tractare. et in scōda parte diffinit tutelā. In tertia parte determinat vñ dicunt tutores. In q̄rta parte incipit tractare de testamentaria tutela determinādo q̄ p̄nt dare tutores in testō: et quibus p̄nt dari tutores in testamēto. In q̄nta et vltia parte determinat q̄d iuris est si p̄ in testō emancipato filio tutorē dederit. p̄ma pars durat vsq̄ ad illū. s. Est autē tutela. Ibi scōda et durat vsq̄ ad illū. s. Tutores autē sūt. Ibi tertia et durat vsq̄ ad illū. s. Ibi si emancipato. Ibi q̄nta et vltia et durat vsq̄ in finem tituli. Ido. igit sicca. In p̄ma parte dicit iusti. p̄tinuādo p̄cessum suum. nunc trāseamus ad aliā diuisionē p̄sonarū. Nā ex his p̄sonis q̄ in ptāte nō sunt: quedam sunt in tutela vel in cura: quedā neutro iure tenent. vñ videamus de illis p̄sonis q̄ sunt in tutela vel cura. Nā cognitis illis personis q̄ sunt in tutela vel cura: ceteras q̄ p̄sonas illas videlz q̄ neutro iure tenent simul intelligemus. p̄us em̄ inspiciamus de illis p̄sonis q̄ sunt in tutela. et hec dicitur in p̄ma parte vsq̄ ad illū. s. Est autē tutela. Sed pone in secūda. Dñe iam video q̄ vultis de illis tractare post q̄ sunt in tutela. dicatis ergo si placet quid est tutela. Rñdet iusti. diffiniēdo tutelā. Tutela p̄ ut seruus iuriscōsultus diffinit: est ius et ptās rē. et diffinitōis p̄tes in casu mutari non p̄nt. et hec in scōda parte vsq̄ ad illū. s. Tutores autē sunt rē. Sed pone in tertia. Dñe iam video quid est tutela. dicatis ergo qui sunt tutores. Ad hoc rñdet iusti. q̄ tutores sunt q̄ eā vim et ptātē acceperūt ex q̄ vi et ptāte nomen suū acceperūt. Nā dicitur tutores a tuēdo q̄ si tutores. i. defensores sicut edictū dicunt q̄ edes tuentur: et hec in tertia parte vsq̄ ad illū. s. Ibi si emancipato. Ibi incipit q̄rta pars in q̄ sic pone ca. Dñe ex quo vultis tractare de tutelis et testamentaria tutela q̄ dignior est: dicatis ergo

in p̄mis qui possunt dare tutores in testamento: et quibus. Ad hoc rñdet amice: p̄missum est parētibus q̄ liberos tpe mortis in ptāte habēt liberis suis impuberibus in testamēto suo dare tutores. et hoc in filiis et filiabus generaliter locū obtinet. sed secus est in nepotibus et neptibus et ceteris liberis in remotiori gradu constitutis nepotibus em̄ et neptibus ita demū possunt parentes in testamēto suo tutores dare: si post obitū eorū hmoi nepotes in patris sui ptātem recasuri nō sunt. vñ si tpe mortis me filiū tuū: et ex me nepotes et neptes in ptāte tua habes nepotes et neptes in testamēto tuo tutores accipere nō poterunt: licet in ptāte tua fuerint: q̄ statim p̄ mortē tuā in ptāte p̄ris sui sunt recasuri. Sed po. Dñe iam video q̄ parētes in testamēto suo liberis suis impuberibus tutores dare possunt: sed nunq̄d p̄mittitur parētibus dare postumis suis tutores in testamēto. Rñdet imperator q̄ sic. Nam cum pluribus alijs causis postumi p̄ iaz natis habeāt statutū ē in hac causa non minus postumis q̄ etiā iaz natis tutores a parētibus in testamēto dari posse. et hoc est vey si in hac causa sint postumi vt si uis parētibus essent nati in eorū ptāte caderent. Et hec in q̄rta parte vsq̄ ad illū. s. Sed et si emancipato. s. po. in q̄nta. Dñe iam video q̄ p̄missum ē parētibus liberis suis impuberibus i sua ptāte existētibz in testamento suo dare tutores. sed pone q̄ pater in testamento filio emancipato dederit tutorem: nunquid valet in casu isto tutoris datio. Respondet q̄ non. sed tñ licet in casu isto de iure non teneat tutoris datio: si tamē d factō pater in testamento suo filio emancipato tutorē dederit: iste tutor a patre de facto datus ex p̄sidis sententia confirmandus ē oimō. i. sine inquisitione. Extra casum nota q̄ cōtrarioz ē eadē disciplina: q̄ cognito vno p̄trarioz facile cognoscitur reliquū. Nota q̄ nomē debz esse consequens seu consonans rei. Nota q̄ impuberi in ptāte existēti potest pater

tutorem dare in testamento. Nota qd est tutela. Et hec dicunt vsq; in finem tituli.

Qui dari tutores testamento possunt.

Continuatio istius rubrice patet in huncmodū. Sup̄ determinauit iusti. q̄ possunt dare tutores in testamēto z q̄bus. In p̄nti ti. intendit determinare q̄ tutores in testamento dari p̄nt. vñ de his dicitur subicit rubricā q̄ tutores in testamēto dari p̄nt. Dari aut̄. Diuidas ti. in tres ptes z planus erit. in quaz p̄ma parte determinat q̄ p̄nt dari tutores in testamēto. In secūda pte determinat q̄li ter possunt dari: z ad qd p̄ncipaliter dant tutores. In tercia parte z vltima exponit vba testatoris q̄bus vtitur dādo tutores in testamēto. p̄ria ps ptendit vsq; ad illum. s. Ad certū tps. Ibi incipit secūda z durat vsq; ad illuz. s. Filiabus si q̄s. hic incipit tercia z durat vsq; in finē ti. p̄done igit sic casum in p̄ma pte. dñe iam vultis tractare q̄ possunt tutores dari in testamēto. Ad hoc r̄idet impator. amice: tutor i testamēto dari potest nō solū p̄fa. sed etiaz filiūsa. z nō solū liberi hoies in testō tutores dari possunt: sed etiaz serui. Nam q̄s seruū p̄p̄iū in testō suo cum libertate tutorem dare potest: z non solum si libertatem exp̄ssit tenebit tutoris datio: sed etiaz si p̄p̄iū seruū sine libertate in testō tutorē dederit: exp̄sa em̄ datōe tutele ip̄e seruus videt directā libertatē accepisse. z per hoc adm̄strationem p̄sequit. z hoc veruz est q̄i testator q̄ dedit eū in tutorē serui cōditionē nō ignorauit. Nam si p̄ erroze quasi liberū eū dedit aliud erit dicendū: q; in eo casu ne liber neq; tutor erit: z hec vera sūt in p̄p̄io seruo: sed si suus alienus pure i testō datus tutor fuerit cu; liber erit puta testator ita dixit. fuchū seruū petri cū liber erit tutorē do: vt iliter datus: videtur z hoc est verum in seruo alieno: sed si p̄p̄iū seruū eo modo dederit tutorē videlicet cū adiectōe cū liber erit iutiliter dedisse intelligitur: s; po. quidā satis inconsulte. pui-

dens liberis suis dedit eis quendā furiosum tutorē vel forte minorē. xxv. an. quid iuris est in hoc casu. Ad hoc r̄idet imp̄. q; si furiosus vel minor. xxv. an. tutor dat? fuerit: tūc demū tutor erit: cū furiosus cōpos mētis fact? fuerit: aut maior. xxv. an. extiterit. Et hec i p̄ma pte vsq; ad illuz. s. Ad certū tps. hic incipit scōa pars i q̄ sic po. ca. Dñe quidā sub p̄ditōe dedit tutorem: nūq̄d tenet datio in isto casu. Respōdet impator: q; sic. Nam ad certū tempus et ex certo tpe: z sub p̄ditōe: z añ heredis institutōem: tutorē dari posse nō dubitat. Certe aut̄ rei vel cause tutor dari nō potest q; tutor p̄ncipaliter p̄sone z nō cause vel rei dat. z hec in. ij. pte vsq; ad illum. s. Si q̄s filiabus. hic incipit. iij. pars in qua sic po. ca. p̄donam? tici? in testō dedit tutorē liberis suis in huncmodū. Filijs z filiabus meis meniū tutorem do: z postea decessit vxore p̄gnāte relicta: demū p̄cedēte tēpore pepit postumū z postumā: nūq̄d i casu isto istis postumis tutor datus videtur. Ad hoc r̄idet imp̄. q; sic. Nam ex q̄ filijs et filiabus tutorē dederit z postumo z postume intelligit dedisse. filij em̄ vel filie appellatōe postumus z postuma cōtinētur. Sed pone q; nepotes postumi nati sūt ex vxore filij quē pater tpe mortis habuit in p̄tate. nūq̄d h̄mōi postumis nepotibus tutores dari intelligunt. R̄idet impator: q; refert q̄bus verbis vsus est testator dādo tutorē. Nam si testator dicit sic. liberis meis tutorē do: tūc nō solū filijs sed etiaz nepotibus postumis dedisse intelligitur ceterū si p̄ dādo tutorē ita dixit: filijs meis tutorē do: in hoc casu filioz appellatōe nepotes nō p̄tinebunt: aliter em̄ nepotes et aliter filij appellantur. sed si p̄ ita dixit postumis meis tutores do: postumoz appellatōe nō solū filij postumi s; et ceteri liberi i remotiori gradu nascituri p̄tinebūt. Extra ca. no. q; certe rei vel certe cause tutor nō dat. Nota q; appellatōe liberoz veniūt tā filij q; nepotes: s; appellatōe filioz nō veniūt nepotes s; solū filij: z appellatio

liberorum est generalior quam sit appellatio filiorum. Nota quod appellatio filiorum veniunt postumi. Et hec versus in finem tituli.

De legitima agnatorum tutela.

Continuatio istius rubricae patet in hunc modum. Supra tractavit iustitiam de testamentaria tutela et quod deficiente testamentaria locum habet legitima tanquam dignior post eam. Idcirco de legitima agnatorum tutela dicitur annexit rubricae de legitima agnatorum tutela. Quibus autem ad veriorum iuuenum doctrinam diuidas titulum istum in. iij. partes. In quarum prima parte determinat iustitiam quoniam locum habet et unde descendit legitima agnatorum tutela. In secunda parte determinat qui sunt agnati. In. iij. parte exponit verba legis. xij. ta. quibus legitima tutela agnatis defertur. In. iij. parte et vltima assignat dicitur in ius agnationis quo ad vtriusque iuris naturam. Prima pars pertinet versus ad illum. §. Sunt autem agnati. Et ibi incipit. ij. et durat versus ad illum. §. Quod autem lex. Ibi. iij. et durat versus ad. §. Sed agnationis. Ibi. iij. et durat versus in fine tituli. Pro. igitur sic ca. in prima parte. Dicitur iam video quod vultis tractare de legit. agna. tu. dicat ergo mihi quoniam locum habet huiusmodi tutela. Respondet imperator quod deficiente testamentaria tutela locum habet legit. ag. tu. nam quibus impuberibus liberis tutor in testamento a patre datus non fuerit. his ex. l. xij. ta. agnati sunt tutores et isti agnati ex. l. xij. ta. ad tutelam vocati: legitimi tutores appellantur. Et hec in prima parte. Sed post. in secunda. dicitur iam video quoniam legitima agna. tutela habet locum et unde descendit: dicatis modo mihi quod dicuntur agnati. Respondet imperator quod agnati sunt cognati per virilis sexus cognationem coniuncti: et dicuntur agnati quasi a patre cognati: quod ab eodem patre natus tibi agnatus est ut fratris filius et etiam nepos ex eo. Item patruus adest tibi cognatus et filius patruus et nepos ex eodem filio patruus natus. sed quod per feminam sexus cognationes iungunt non sunt agnati: sed alii naturali iure cognati. unde

amicus tuus filius non est tibi agnatus: sed tamen naturali iure cognatus: quod per feminam lineam. s. per amicum tuum tibi coniungitur et tu iuribus illi eodem iure coniungitur: quod quod nascuntur patri non matris familia consequuntur. et hec in. ij. parte versus ad. §. Quod autem lex. Incipit tertia pars in qua sic post. ca. dicitur tunc laborans liberis suis impuberibus quos in parte habuit tempore mortis meum tutorem dedit: si uiuente adhuc tunc testatore decessit meus: isti puberes adhuc tutore carent agnati autem primi ab onere administrationis se nituntur excusare tali ratione. dicunt enim quod legitima agnatorum tutela ex. l. xij. ta. locum habet cum tutor in testamento datus non est. cum enim in testamento patris sui istis impuberibus tutor datus fuerit. dicunt se ab onere excusari. dicitur per deo dicatis in quod iuris est in hoc casu. Ad hoc respondet imperator. di. amice isti agnati frustra nituntur se excusare in hoc casu ab onere tutelae. male. n. intelligunt. §. l. xij. ta. quod ab intestato prius agnatos ad tutelam vocat: si enim hac significatione habet tamen si ille qui tutor est in testamento dare poterat omnino testam. non fecerit: tunc demum vocentur agnati sed et in quantum ad tutelam pertinet testatus decessit: quod tamen valere poterit si is qui in testamento datus fuerit uiuente testatore decessit: cum igitur in hoc casu proposito idem contigerit manifestum est quod agnati ab onere tutelae non poterunt predicta ratione excusari. Et hec in tertia parte versus ad illum. §. Sed agnationis. Sed pone ca. Dicitur iam video quoniam habet locum agna. tu. et qui sunt agnati: et etiam quod intelligantur verba. l. xij. ta. quibus agnati vocantur ad tutelam: nunquid est aliqua differentia inter ius agnationis et ius cognationis. Respondet quod sic quod ius agnationis omnibus modis capitum diminutione plerumque permittitur. Nam nomen agnationis a iure civili derivatum est: sed ius cognationis quod ab origine nomen sumpsit a iure naturali descendit non omni capitum diminutione mutat. civilis enim ratio civilia iura corrumpere potest: naturalis autem nequaquam. Extra casum nota in primis vocandos testamentarios tu-

tores post legitimos et post legitimos non vocandos datiuos. Secundo nota qui dicuntur agnati et qualiter sumpti sunt a iure civili: et cognati sumpti sunt a iure naturali. Tercio nota quod unum ius civile tollit bene aliud ius civile: sed ius civile non tollit ius naturale: cum ius naturale sit immutabile. Et hec dicuntur in quarta parte usque in fine tituli

De capitis diminutione.

Continuatio istius rubricae patet in hunc modum. Dicitur est. s. ti. pro procedenti. s. si. quod ius agnationis per omnem capitis diminutionem tollit: et ne forte ex ignotis procedat ad veriorum iuuenum doctrinam interdit hic iusti. tractare de capitis diminutione. unde de ea dicitur promittit rubricam de capitis diminutione. Est autem et cetera. Ad evidentiam istius tituli. diuidas titulum in. v. partes principales. in quarum prima parte iusti. diffinit capitis diminutionem. In secunda parte diuidit capitis diminutionem in tres species: et quodlibet membrum diuisionis plene persequitur de quolibet dilucida exempla ponendo: et ita secunda pars posset subdividi in tres particulas: sed quia partes per se patent huic diuisioni non insisto. In tertia parte principali ponit duos casus speciales in quibus posset videri interueni capitis diminutio: quod tamen non negat in utroque. In quarta parte resumit quod generaliter dictum fuit in fine tituli procedentis et ostendit qualiter illud debeat exponi et intelligi. In quinta et vltima parte resumit quod dictum fuit in principio tituli. procedentis: et similiter exponit qualiter debeat intelligi. prima pars protendit usque ad. s. illum. Eandem. Ibi incipit secunda et durat usque ad. s. Seruus autem. Ibi tertia et durat usque ad. s. Quod autem dictum est. Ibi quarta et protenditur usque ad illum. s. Cum autem ad agnatos. Ibi quinta et vltima et durat usque in finem tituli. Idoneo ergo sic casum in prima parte. donec iam video quod vultis tractare de capitis diminutione. dicatis igitur mihi quid est capitis diminutio. Re-

spondet imperator quod capitis diminutio est prioris status commutatio. et hec in prima parte. sed pone in secunda. Donec video quod est capitis diminutio: sed si placet dicatis mihi quot modis fit capitis diminutio. et respondet imperator quod capitis diminutio fit tribus modis. aut enim est maxima capitis diminutio: aut minor quam quidam mediam vocant: aut minima. Sed po. Donec iam video quot modis fit capitis diminutio: dicatis ergo mihi quoniam locum habet capitis diminutio maxima: quoniam minor: et quoniam minima. Ad hoc respondet imperator dicens quod maxima capitis diminutio est quoniam aliquis ob aliquid quod enorme delictum ciuitatem simul et libertatem amittit: quod contingit in his qui atrocitate sententiae serui pene efficiunt: vel etiam in liberis qui propter magnitudinem propter paternos commissam in seruitute redigunt. vel etiam in his qui maiores. xxx. annorum. ad participandum prociuum suae venditionis se venditari passi sunt. Minor autem siue media capitis diminutio est cum aliquis ob delictum suum ciuitatem amittit: sed tamen retinet libertatem: quod in eo accidit cui ignis et aqua interdicitur et qui in insulam deportatur. Minima capitis diminutio est cum quis ciuitatem simul et libertatem retinet: quod statum suum tamen commutat: quod accidit in his qui sui iuris fuerunt et se in arrogationem postea dederunt: et ita alieno iuri pro specie arrogationis subiecti esse ceperunt. Et sicut in casu conuerso. scilicet si hi qui alieno iuri subiecti sunt per emancipationem sui iuris efficiant. veluti si filius familias emancipatus a patre fuerit. Nam in hoc casu minima capitis diminutionem pati intelligitur. Et hec dicitur in secunda parte usque ad illum. s. Seruus autem. Ibi incipit tertia pars in qua sic pone casum. quidam manumissit seruum suum nunquam in casu isto suus manumissus capite diminutus censetur. Respondet imperator quod non. Suus enim manumissus capitis diminutionem non patitur: quia ante manumissionem nullum caput habuit. Sed pone quod aliquis sit ab ordine senatorum remotus: nunquam in casu isto capite minuitur. Respondet imperator quod non

Nam dignitas eius qui ab ordine senatorum remouetur magis q̄ status cōmutatur: cū igit̄ capitis diminutio sit prioris status cōmutatio manifestū ē ab ordine senatorum remotū nullā pati capiti dīnutōez. Et hec dicunt̄ in tertia parte vsq; ad illuz .s. Quod aut̄. Hic incipit quarta pars in qua sic pone casum. Dñe vos dixistis mihi .s. ti. p̄xi. s. fi. q̄ ius cognatōis durat etiam post capiti dīnutōem: nunq̄d generaliter hoc est verū in qualibet capiti dīnutōe. Ad hoc r̄det̄ impator q̄ nō. Nā qd̄ dictū est manere ius cognatōis post capitis dīnutōem hoc intelligendū est de minima capiti dīnutōe interueniente: q̄ p̄ illā ius cognatōis non p̄imit̄. sed si maxima capiti dīnutio interueniat: vt puta si ali q̄s de cognatis in fuitutē redactus fuerit: tūc in casu isto ius cognatōis amittit. et h̄ postea beneficio manumissionis ad libertatē p̄uenerit: nō tñ ius cognationis recupabit. et nō solū maxima sed et media capiti dīnutio ius cognatōis perimit̄: veluti si q̄s in insulā deportatus fuerit. Nam etiā in casu isto ius cognatōis amittit. Et hec in quarta parte vsq; ad illū .s. Ad aut̄. Hic incipit quinta et vltima pars in qua sic pōe casum. Vos dixistis mihi .s. in titu. p̄cedēti in p̄ncipio q̄ tutela impuberū agnatorum ad agnatos ex. l. xij. ta. p̄tinet. Pone q̄ plures sint agnati et diuersis gradibus p̄stituti: nunq̄d. s. ad oēs p̄tinebit. R̄ndet̄ q̄ non. Nam qd̄ dictū est tutelam ad agnatos pertinere nō intelligendū est q̄ ad oēs p̄tineat: sed ad eos tñ q̄ sunt in p̄ximiori gradu p̄stituti. vñ si plures sint qui eundē graduz cognatōis obtineant: veluti si plures sorores oēs ex. l. xij. ta. ad tutelam vocantur. Et hec dicuntur in. q̄n ta parte vsq; ad finem huius tituli.

De legitima patronoz tutela.

La cōtinuatur rubrica ista ad p̄cedentia. Supra in secundo titulo tractauit iusti. de l̄tima agnatorū tutela q̄ descendit ex. l. xij. ta. videlz ex ver

bis et sententia ip̄ius legis: sed q̄ legitima patronoz tutela ex mēte eiusdē legis p̄ interpretatōem iuriscōsultoz descendit. ideo post illam de hac dñs iusti. intēdit tractare. Unde subicit̄ hic rubricā de legitima patronoz tutela. Ex eadē lege r̄c. Notandum q̄ ita p̄cedit in titulo isto. primo ponit iusti. causam quare tractat̄ hic de legitima patronoz tutela. secūdo assignat rationem per quā iuriscōsulti interpretati sūt hanc tutelā ex mente. l. xij. ta. descendere et rōnem per argumentū a simili p̄firmat. Pone ergo sic casum. dñe quare intendit̄ hic tractare de legitima parentum tutela. Ad hoc r̄spondet impator. Amice tractauimus de legitima agnatoruz tutela que ex verbis et sententia legis. xij. ta. descendit sed q̄ legitima patronoz tutela ex mente eiusdē legis ad patronos et liberos eoruz pertinet: ad circo de ea hic tractare intendimus. et hec eadē tutela legitima sicuti superior appellat̄: non tñ ideo legitima dicitur. q̄ aliqd̄ de ea notatim in verbis. l. xij. tab. exp̄sse fuisse introductum. sed dñe p̄ deo q̄ ratio mouit iuriscōsultos ad talē interpretatōem faciendā. Ad hoc r̄ndet̄ impator. Amice hec fuit ratio q̄ mouit iuriscōsultos. lex enī. xij. ta. iussit hereditates. libertoz et libertarū ad patronos et liberos eoruz pertinere si intestati decessissent: vñ eo ip̄o crediderūt iuriscōsulti veteres q̄. l. xij. ta. vellet q̄ etiā eorum tutela ad patronos et liberos similiter deberet pertinere. et ad istā tacitā voluntatē p̄sumendā talī ratiōe mouebant. q̄. l. xij. ta. p̄rios agnatos ad hereditates agnatoruz ab intestato mortuoz vocat: et eosdez agnatos ad impuberum agnatorū tutelā vocat. cōsimile ergo et in casu p̄posito dicebant q̄ sicuti patroni et liberi eoruz ad successiones libertorum liberi ab intestato ex. l. xij. ta. vocant̄ ita debere eos ex mēte eiusdē legis ad on̄ administratōis tutele vocari: q̄ plerunq; vbi ē successōis emolumentū ibi et onus tutele esse debet. Sed dñe p̄ deo q̄re dixistis plerūq;. Ad hoc r̄spondet impator.

ideo aut plerumque diximus: quod si aliqua femina filium suum impuberem manumiserit vel etiam ipsa ad successionem eius ab intestato vocet: alius tamen quam ipsa eiusdem tutor erit.

De legitima parentum tutela.

Continuatur ista rubrica in hunc modum. Supra tractavit iustini. de legitima patronorum tutela que ex mente legis. xij. ta. descendit: sed quod legitima parentum tutela similiter ex mente legis. xij. ta. per interpretationem iuriscōsultorum introducta est: idcirco post illam de hac hic intendit dominus iustinianus tractare. vñ annectit rubricam de legitima parentum tutela. Exemplo patronorum etc. Idone igitur sic casum dicit iusti. quod exemplo patronorum est alia tutela parentum per interpretationem cōsultorum ex mente legis. xij. ta. recepta: et sicut superior legitima appellatur ita et ista. Nam si parens filium vel filiam vel nepotem vel neptem ex filio vel deinceps impuberes emancipaverit ipse legitimus tutor eorum erit. Et hec dicuntur per totum titulum.

De fiduciaria tutela.

Continuatio istius rubricae patet in hunc modum. Supra tractavit de legitima parentum tutela: et quod mortuo patre legitimo tutore filij eius impuberes emancipati recidunt in fiduciariam tutelam fratrum suorum: idcirco post illam immediate de hac intendit tractare. Est et alia etc. Ad evidentiam istius tituli dividitur totum titulum in quatuor partes et planus erit. in quarum prima parte determinat quoniam locum habet fiduciaria tutela ponendo rationem per quam videtur quod fiduciaria tutela locum habere non possit. In secunda parte assignat rationem. In tertia parte soluit. In quarta parte et ultima ponit argumentum generale quod in omnibus tutelis et curatōibus generaliter locum habet. Idone igitur sic ca. In prima parte dicit iustinianus quod eadem alia tutela que appellatur fiduciaria quod habet locum in tali casu si pater filium vel

filiam vel nepotes vel neptes ex filio vel deinceps impuberes emancipaverit ipse legitimam tutelam eorum nascitur: sed mortuo ipso patre eorum denique legitimo tutore si liberi eius virilis sexus perfecte etatis extiterint ipsi eorumdem impuberum emancipatorum post obitum patris fiduciarii tutores efficiuntur. Extra ca. no. de fiduciaria tutela. Item nota quod tutor et curator debet esse maior. xxv. an. et hec dicuntur in prima parte usque ad §. Atqui. Ibi incipit secunda pars in qua sic pone casum. dicit iusti. in secunda parte quod hoc videtur stare non posse: et hoc tali ratione quia si patronus legitimus tutor libertorum impuberum decesserit liberi eius in eadem tutela ipsi patrem succedunt: et similiter legitimi tutores efficiuntur: a simili videtur in casu proposito quod sicuti pater legitimus tutor erat et ita filij sui in eadem tutela ei debeant succedere: et similiter legitimi tutores existere. Et hec in secunda parte usque ad illum §. Quia. Ibi incipit tertia pars in qua respondet iusti. ad opinionem predictam in hunc modum. non est mirum si secus sit in casu proposito filio patroni. nam in casu proposito si filius defuncti qui in fiduciariam tutelam fratris recidit in potestate patris sui semper fuisset post mortem patris sui iuris effectus fuisset: nec in potestatem fratrum suorum aliquatenus recidisset et sic non eodem iure fuisset apud fratrem quo extiterat apud patrem: vñ nec in eadem tutela erit apud fratrem in qua erat apud patrem sed secus est in libertis. Nam si servus in potestate domini tempore mortis fuisset: eodem iure post mortem domini futurus esset apud liberos ipsius domini in quo extiterat apud ipsum dominum viventem: nec igitur mirum si idem manumissus incidit in eandem tutelam apud liberos patroni in qua fuerat apud ipsum patronum. Et hec in tertia parte usque ad illum §. Ita tamen. Ibi incipit quarta pars in qua sic pone casum. Dicit vos dixistis mihi quod mortuo patre legitimo tutore impuberum liberorum emancipatorum ceteri liberi eorumdem fiduciarii tutores erunt. Est ne hoc generaliter verum sine distinctione etatis. Respondeo

det q non. Nam impuberū emancipato-
rum liberi virilis sexus nanciscunt tutelā
si legitimam etatē. i. xxy. an. cōpleuerint
qđ nostra cōstitutio nō solū in fiduciarijs
tutelis sed generaliter in oibus tutelis et
curatōibus obseruari p̄cepit. et hec in. iij.
parte.

De attiliano tutore vel de eo qui ex le-
ge iulia et ticia dabatur.

Continuatio istius rubricę patet
in huncmodū. Expediuit se iusti-
manus de titulo de tutelis vsq;
huc tam de testamētaria tutela qđ de legi-
tima: et q; in defectū vtriusq; locū habet tu-
tela datiuā: idcirco postq; sufficiēter de te-
sta. et legit. tute. tanq; de dignioribus tra-
ctauit intēdit hic de hac tractare: et q; oliz
fm iura antiq̄ssima dabant tutores in vr-
beromana ex lege attil. et in puincijs ex
lege iulia vel ticia: ideo de datiuā tutela
dicturus subiicit hic rubricā d attiliano tu-
tore et. Si cui nullus et. Ad euidentiam
istius tituli diuidas titulū in qnq; partes
et planus erit in quarū p̄ma parte deter-
minat iustinianus qñ habet locū datiuā
tutela et a quibus dant tutores datiuū fm
iura antiqua. In secūda determinat et q;
dabant fm mediā iurisprudentiam.
In tertia parte determinat a quibus et q;
liter dant tutores fm iura moderna. In
quarta parte rationē assignat q̄liter ipu-
beres sunt in tutela. In q̄nta et vltia par-
te dicit quo iure tutore: finita administra-
tiōe tenent rationē reddere administratōis
Done igit sic casum in p̄ma parte. Domi-
ne iam video q; vultis tractare de datiuā
tutela: dicatis igit mihi qñ locū habet da-
tiuā tutela et a quibus dant tutores dati-
ui Ad hoc rēdit imperator. amice: Si cui
nullus oīno tutor neq; testamētarius ne-
q; legitimus sit: tūc demū habet locū da-
tiuā tutela: et illis q; neq; testamētarium
neq; datiuū habēt tutorē olim quidē fm
iura antiq̄ssima dabat tutor auctoritate
legis attil. in vr. ro. a p̄tore vrbis et a ma-
iore parte tribunoz plebis. s; in puincijs

dabatur tutor: eisdem a p̄sidijs puin-
ciarum auct. l. iul. et tici. et nō solū modo si
nullus tutor: sed et etiā ly testamēto tutor
datus fuerat: tñ sub p̄ditōe aut in diē cer-
tū dabat. nā si i testō tutor sub p̄ditōe aut
i diē dabat auctoritate p̄dictaz legū interi-
q; tutor dari poterat ip̄fectū tutoris s; cō-
ditione vel in diē dati qui p̄dente cōditi-
one v̄l diē poterat administrare. Quicq; etiā
si pure datus fuerit tutor in testamēto: tñ
nihilominus datiuus tutor locū habet
qđ diu heres ex testamēto non adiit: tādū
em̄ ex eisdē legib; tutor dabat: et in oibus
his casibus tutor ille datiuus in defectū
testamētarij datus desinebat tutor esse cō-
ditione vel diē adueniēte: vel herede ex te-
stamēto hereditatē adēute. Itē in alio ca-
su ex p̄dictis legibus tutor dari solebat.
Nā si testamētarij tutor vel etiā legitim;
ab hostib; captus fuerit in defectū tutoris
capti alius tutor eisdē legibus dabatur: et
iste loco capti subrogatus desinebat eē tu-
tor captiuo in ciuitatē reuerso. Nā reuer-
sus in ciuitatē administratōez tutele iure
postliminiū recipiebat. et hec dicunt i p̄ia
parte vsq; ad illuz. §. Sed ex his legibus
hic incipit secūda pars in q; sic pōe casuz
Dñe iam vidi a quibus fm iura antiqua
dabant tutores: dicatis mihi si placet q̄li-
ter illa iura antiqua correctionē receperūt
et certe dicit ip̄e. frater postq; cōsules cepe-
runt dare p̄ inquisitionem tutores pupillis
vtriusq; sexus et p̄tores p̄ cōstitutōes no-
stras: tunc ex sup̄dictis legibus desierunt
tutores dari. Nā in illis legibus antiq̄s
de cautōe tutoribus danda rempu. saluā
fore: nec de cōpellēdis tutoribus ad admī-
stratōem tutele quicq; cauebat. Et hec di-
cuntur in secūda parte vsq; ad illū. §. Sed
hoc iure vtimur et. Ibi incipit tertia pars
in qua sic pone casum. Dñe iam vidi qua-
liter iura antiqua correctā fuerūt et qualif
fm mediā iurisprudentiā tutores daban-
tur. Ideo dicatis mihi si placet a quibus
dantur hodie tutores fm iura moderna.
Ad hoc respondet imperator. amice: hoc

iure hodie utimur ut prefectus vrbis vel
 pretor s'm suam iurisdictionem: et in puinci
 is prefides tutores pupillis possunt da
 re: et non solū p'sides in puincijs hoc face
 re possunt: sed etiā magistratus delegati
 one eis facta a p'side: videlicet si non sint
 magne facultates ipius pupilli: et hec ita
 obtinebant p'mo tpe nostri imperij. Nos
 tñ postea q' difficultatē esse in expectāda
 iussione p'sidis perpendimus h'mōi diffi
 cultates hoīm per p'stitutōem nostrā rese
 care curauimus. Unde i p'stitutōe nostra
 statuim' vt si facultas pupilli vsq' ad q'n
 gentos solidos valeat defensores ciuitatē
 vna cū eiusdē ciuitatis religiosissimo epi
 scopo vel alie publice p'sone. i. mag'ratus
 vel iudices alexandrie nō expectata iussi
 one p'sidis tutores vel curatores dare pos
 sunt legitima cautione rē pupilli sal. fo.
 data s'm eiusdē constitutionis normam a
 tutoribus interponēda eoz videlz pericu
 lo q' h'mōi satisfactōne accipiunt. Et hec
 in tertia parte vsq' ad illū. §. Impuberes
 autem zc. Hic incipit quarta pars in qua
 sic pone casum. Dñe iam video a quibus
 dabant tutores olim s'm iura antiqua: et
 etiam quibus dant' hodie s'm p'stitutōem
 vestram: p' deo dicatis mihi si placet qua
 liter h'mōi impuberes sunt in tutela. Ad
 hoc rñdet imperator: amice: certe naturali
 rationi cōuenit et etiā iuri consentaneū est
 vt impuberes in tutela sint vt videlz illi
 qui perfecte etatis nō sunt alioz tutela re
 gantur. Et hec in quarta parte vsq' ad il
 lum. §. Cum ergo pupilloz. Hic incipit
 quinta pars in qua sic pone casum. Dñe
 dicatis mihi si placet quo iure cogunt' tu
 tores finita tutela reddere rationē sue ad
 ministratiōis. Ad hoc rñdet imperator:
 amice: cū tutores pupilloz pupillarūq'
 negocia admistrant: finita admistratiōe
 actores tutelē ratōem admistratiōis sue
 reddere compellunt. et hec in q'nta parte
 vsq' in finem tituli.

De auctoritate tutorū.

Continuatō istius rubrice patet
 in hunc modū. Supra tractauit
 iustinianus qualiter tutores dan
 tur pupillis: et quia ad hoc dant' pupillis
 tutores vt eisdē tam in cōtractibus q' i iu
 dicijs auctoritatē prestent. Idcirco domi
 nus iustinianus intēdit de auctoritate tu
 toris p'standa hic tractare. vnde de ea di
 cturus subnectit rubricā de auctoritate tu
 torum. Auctoritas autem. Ad euidentiaz
 istius tituli diuidas titulum in quattuor
 partes et planus erit in quarū prima par
 te determinat in quibus est necessaria tu
 toris auctoritas: et in quibus nō. In secu
 da parte excipit ab eo qd dicit in p'ma pte
 In tertia parte determinat qualiter inter
 poni debet tutoris auctoritas. In quarta
 parte et vltima determinat quid iuris est
 si aliquod iudicium agendū sit inter tuto
 rem et pupillum suū. Prunapars p'tēdi
 tur vsq' ad illū. §. Neq' tñ. ibi incipit secu
 da et durat vsq' ad §. illum. Tutor autem
 ibi tertia incipit et p'tenditur vsq' ad illū
 §. Si autem inter. ibi quarta et vltia inci
 pit et durat vsq' in finē tituli. Idone igitur
 sic casum in p'ma parte: domine vos vul
 tis tractare de auctoritate tutoris: nūquid
 quilibet est necessaria tutoris auctoritas.
 Respondet imperator q' non. In quibus
 dam em non est necessaria. si enim pupilli
 stipulant' sibi dari aliquid: in eo casu non
 est necessaria tutoris auctoritas: secus tñ
 est in casu conuerso. Si em isti pupilli ali
 quid alijs p'mittāt ad hoc vt ipi ex illa p
 missione cū effectu obligant': necessaria ē
 tutoris auctoritas: quia statutū est vt lice
 at pupillis cōditionē suā meliorē facere: et
 sine tutoris auctoritate: deteriore vero: ne
 quaq' facere possunt nisi tutoris auctori
 tas interueniat. vnde in illis causis ex q'
 bus ex vtroq' latere nascitur obligatio:
 vt in emptione: venditione: locatione: cō
 ductione: mandato: et deposito: nisi tuto
 ris auctoritas interueniat illi qui cum pu
 pillis contrahunt obligantur: sed pupilli
 eis nequaq' obligati sunt. Et hec in p'ma

partesq; ad illum. §. Neq; tñ hereditatē
 zc. Hic incipit secūda pars in qua sic pōe
 casum. Domine vos dixistis mihi supra
 q; licet pupillis meliorē facere cōditionē
 suam sine tutoris auctoritate. Pone igit
 q; aliqua lucrosa hereditas delata sit ali
 cui pupillo: nunquid poterit illā heredi
 tatem sine tutoris auctoritate adire. Re
 spondet imperator: q; non: licet em̄ dictuz
 fuerit generaliter supra q; liceat eis facere
 conditionē suā meliorē sine tutoris aucto
 ritate: hoc tñ fallit in casibus specialibus
 neq; em̄ hereditatē adire neq; bonoz pos
 sessionē petere: neq; hereditatem ex fidei
 com. suscipere potent nisi tutoris auctori
 tas interueniat q̄uis lucrosa sit: z h̄ ideo
 statutū est ne ille damnū inde habeat: et
 hec in secūda parte vsq; ad illuz. §. Tutor
 autē. Hic incipit terciā pars in qua sic po
 ne casum. Dñe iam video in quibus casi
 bus tutoris auctoritas debet interuenire.
 dicatis mihi si cordi est qualiter debeat i
 terponi tutoris auctoritas. Ad hoc respō
 det imperator. Amice: tutor in ip̄o nego
 cio a pupillo suo contrahendo debet per
 sonaliter interesse z quod actū est a pupil
 lo laudare: si hoc pupillo suo pdesse esti
 mauit: nam tutoris auctoritas post tem
 pus vel per epistolam interpositam nihil
 agit. z hec in terciā parte vsq; ad illuz. §.
 Si autem inter tutorē. Sed pone casuz in
 quarta parte. Dñe iam vidi qualiter de
 bet interponi tutoris auctoritas: dicam̄ mi
 hi modo si placet si aliquod iudiciū agen
 dum sit inter tutorem z pupillum quid iu
 ris est in casu isto. Ad hoc impator: r̄idet
 dicens. Amice si iudiciū inter tutorē z pu
 pillum agendū sit: in casu isto non p̄tori
 us tutor: vt olim consueuit fieri constituet
 sed loco eius curator dabitur interueniēte
 ip̄o curatore iudiciū peragetur: z finito iu
 dicio desinet esse curator. Et hec ī quarta
 parte dñi vsq; in finē tituli.

Quib' modis finit' tutela
 Continuatō istius rubricę patz in
 hunc modum. Expediuit se iusti

nianus de titulo de tutelis vsq; huc z eti
 am qualiter datur tutor: tam testamentari
 us q̄ legitimus z etiam de datiuoz: z quia
 contingit quālibet istarū tutelarum vari
 is modis finiri: ideo de modis quibus tu
 tela finitur hic tractare intendit. Unde de
 his dicturus p̄mittit rubricā Quibus mo
 dis tutela finitur. Pupilli pupilleq;. Et ē
 sciendum q; enumerant̄ duodecim modi
 in titulo isto quibus tutela finitur: qui in
 apparatu plenissime declarant: z fm̄ hos
 duodecim modos: diuidas titulū in duo
 decim partes z planus erit. Sed q; partes
 in littera per se patent: idcirco partiuꝝ di
 uisioni non insisto. Pone igitur sic casuz
 in prima parte. Dñe vos vultis tractare
 quibus modis tutela finitur. dicatis ergo
 mihi aliquem modū quo tutela finiatur.
 Ad hoc respondet imperator. Amice dico
 tibi generalit' q; pubertate pupilli vel pu
 pille tutela finitur: cū em̄ pupilli pupille
 ue puberes esse ceperint a tutela liberant̄
 Sed dñe dicatis mihi qñ censent̄ pupilli
 ad pubertatē peruenire. Ad hoc respōdet
 imperator. Amice: aliter olim estimaba
 tur pubertas in masculis z hodie aliter.
 Veteres em̄ non solū ex numero annoz
 sed etiam ex insinuatōe habitudinis cor
 poris pubertatē in masculis estimare vo
 lebant quā in feminis ex aspectu corporis
 iudiciū impudicū esse estimabant. No
 stra autem maiestas dignuz putauit esse
 castitati temporum nostrorum hoc quod
 ipsis antiquis in feminis visuz est esse im
 pudicum in masculos etiam extēdere. Et
 ideo sacram cōstitutionē nostram pmul
 gauimus per quam constituimus puber
 tatem in masculos in annos. xiiij. post an
 num .xiiij. completum initium accipere
 sed normam antiquitatis in femineis per
 sonis satis bene positam in suo statu inte
 gram z illibatam relinquimus: vt videlz
 ipse femine post duodecim annos cōple
 tos put antiquitus bene erat statutū viri
 potentes esse credātur. Secūdus modus
 finēde tutelę est si pupillus dederit se ad

arrogandus alicui: qualiter det se ad arrogandum vide supra de adoptioibus. Tertius modus est si pupillus deponat. Quartus modus est si pupillus efficiat seruus: ut quia cum sit libertus alicuius reuocatur in seruitutem propter in gratitudinem. Quintus modus si ab hostibus pupillus capiat. Sextus modus si alicui pupillo datus sit tutor in testamento hac forma ut sit tutor usque ad certam conditionem puta usque dum nauis venerit ex asia: nam conditio existente desinit esse tutor. Septimus est si moriatur pupillus vel tutor. Octauus si tutor patiatur maximam vel minimam capitis diminutionem: quia cuiuscumque generis tutor sit desinit esse tutor. quid autem si patiatur tutor minimam capitis diminutionem: puta quia ad arrogandum se dederit an desinat esse tutor. Respondet. si legitimus erat tutor bene desinit esse tutor: sed si erat testamentarius vel datiuus tunc non desinit esse tutor. Nonus modus finit de tutela si pupillus patiatur quacumque capitis diminutionem: quous de minima habuimus supra in secundo modo. Decimus si alicui pupillo datus sit tutor in testamento hac forma ut esset tutor usque ad certum tempus puta usque ad pascha. Nam adueniente pascha desinit esse tutor. Undecimus si a tutela remoueat tanquam suspectus. ut §. de suspectis tutoribus et curatoribus per totum. Duodecimus si iusta ex causa se excusauerit a tutela quam iam inceperat administrare. ut §. de excusatione tuto. per totum. Extra ca. nota turpitudinem esse vitandam. Item nota quod masculus dicitur pubes in decimo quarto anno: et mulier viri potens in duodecimo anno.

De curatoribus rubrica.

Continuatio istius rubricae patet in hunc modum. Supra in titulo proximo precedenti tractauit iustinianus quibus modis finit tutela. Et quia pupilli adueniente pubertate a tutela liberantur: ita iam puberes facti in media

te incidunt in curam. Ideo post titulum precedentem intendit tractare de cura. unde de ea dicitur annectit rubricam de curatoribus. Masculi puberes. Ad euidenciam istius tituli diuidas titulum in quatuor partes et planus erit: in quarum prima parte determinat quoniam locum habet cura ratione minoris etatis: et quantum durat. In secunda parte determinat in quibus conueniunt et in quibus differunt curatores et tutores. In tertia parte determinat quibus dantur curatores ratione inordinati consilij: vel ratione morbi. In quarta parte determinat in quibus casibus dantur pupillis curatores. Prima pars protenditur usque ad §. Dantur autem. Ibi incipit secunda et protenditur usque ad illum §. Furiosi quoque. Ibi tertia incipit et protenditur usque ad illum §. Interdum. Ibi vero quarta incipit et protenditur usque in finem tituli. Pone igitur sic casum. Domine vos vultis tractare de curatoribus. dicatis ergo mihi in quibus dantur curatores: et usque ad quantum tempus. Ad hoc respondet imperator. Amice masculis puberibus et feminis viri potentibus a tempore pubertatis quo a tutela liberantur dantur curatores usque ad vicesimum quantum annum completum licet enim huiusmodi persone puberes sint adhuc nihilominus etatis talis sunt: ut sua negocia recte administrare non possunt. Et hec in prima parte. Sed pone in secunda. Domine iam video quibus dantur curatores. dicatis modo mihi a quibus dantur. Et respondet imperator: quod curatores ab eisdem magistratibus dantur a quibus tutores: et in hoc conueniunt tutores et curatores: sed certe in alijs differunt: quia licet tutores testamento dantur: curator autem testamento dari non potest. Si tamen de facto datus fuerit curator: confirmatur ex sententia pretoris in urbe: et ex praesidis sententia in provincia. Item inuirti adolescentes non compelluntur curatores accipere: licet secus sit in pupillis: et hoc verum est quod adulti inuirti non compelluntur cura-

tores accipere: licet secus sit in pupillis: et hoc est verum quod adulti inuiti non compelluntur curatores accipere preterquam ad litem tunc enim inuiti coguntur: licet tutor ad certam causam dari non potest. et hec dicuntur in secunda parte vsque ad illum. §. Furiosi quoque etc. Hic incipit tertia pars in qua sic pone casum. Domine iam video quibus dantur curatores ratione minoris etatis: et a quibus dantur: nunquid sunt aliqui alij quibus dantur curatores. Respondet quod sic. Nam quidam sunt quibus dantur curatores ratione inordinati consilij vel ratione morbi: licet sint maiores viginti quatuor annis. Furiosi enim et prodigi quibus legitime etatis sint tamen sunt in curatōe agnatorum ex lege. xij. ta. Deficientibus autem agnatis solent prefeci v. bis vel pretores in defectum agnatorum curatores dare: in provincia vero presides ex inquisitione. Et non solum istis personis curatores dantur: sed etiam mente captis et surdis et mutis et illis qui perpetuo morbo laborant: qui suis rebus administrandis superesse non possunt: curatores dandi sunt. Et hec in tertia parte vsque ad illum. §. Interdum. Hic incipit quarta et vltima pars in qua sic pone casum. Domine iam video qualiter dantur curatores quibusdam maioribus. xxv. an. nunquid aliquibus alijs dantur curatores. puta si legitimus tutor ydoneus non sit in subsidium eius curator datur: quia alius tutor dari non potest: habenti enim tutorem alius tutor non datur: et non solum in subsidium legitimi tutoris datur curator: sed etiam quandoque in defectum testamentarij vel datiu datur curator. si enim tutor testamentarius vel a pretere vel a preside datus non sit ydoneus ad administrationem: fraudulentertamen negotia pupilli administrat: solet ei in subsidium curator adiungi. Item in locum tutoris qui non in perpetuum sed ad tempus ab administratione tutelae aliqua rationabili causa excusantur solent curatores subrogari. Item si tutor aliqua aduersa vali-

tudine vel alia necessitate fuerit impeditus ut negotia pupilli sui administrare non possit: et ipse pupillus vel absit vel infans sit: poterit pretor in urbe vel preses in provincia quem velit autorem periculo ipsius tutoris decreto suo pupillo constituere. Et hec in quarta parte vsque in finem tituli

De satisfdatione tutorum vel curatorum

Continuatio istius rubricae patet in hunc modum. Dicitur est supra qualiter dantur tutores vel curatores et dati ipsis pupillis satisfdant rem pupilli saluam fore. Idcirco de hac satisfdatione hic tractare intendit. vnde de ea videtur subicit rubricam de satisfdatione tutorum vel curatorum. Ne tamen. Ad euidenciam istius littere diuidas titulum in quattuor partes et planus erit: in quarum prima parte ponit iustinianus regulam generalem de satisfdatione ista. In secunda parte ponit exceptionem ad regulam. In tertia parte excipit ab exceptōe. In quarta et vltima determinat qualiter subuenitur pupillis in defectum tutorum si facti sunt non soluendo vel si minus ydonee administrauerint. Prima pars protenditur vsque ad illum. §. Sed hoc non est. Secunda ibi incipit et durat vsque ad illum. §. Sed si ex testamento. Ibi tertia incipit et protenditur vsque ad. §. Sciendum est autem. Ibi quarta incipit et durat vsque in finem tituli. Donec igitur sic casum in prima parte. Domine iam video qualiter datur tutores vel curatores: nunquid ad libitum suum res pupillorum vel aduultorum sine metu periculi possunt administrare. Respondet imperator quod non. Non enim tutores vel curatores res pupillorum vel aduultorum vel ceterorum qui in curatione sunt aut in totum consumant aut in parte diminuunt curat pretor ut tam curatores quam tutores satisfdant rem pupilli saluam fore. Sed postea in secunda. Domine: nunquid est hoc generaliter verum quod omnes tutores et curatores indistincte ad predictae satisfdationis

interpositionem teneatur. Respondet q non. Nam certe hoc quod diximus tutores vel curatores debere satisfacere non est perpetuum. Nam tutores testamento dati huiusmodi satisfactionem prestare non coguntur. Et hoc tali ratione: quia fides et diligentia eorum a testatore qui eos in testamento dedit satis probata videtur. Idem dico in tutoribus cum inquisitione a iudice datis. nam certe illi similiter huiusmodi satisfactionem non onerantur: quia ydonei electi sunt. Et hec in secunda parte vsq ad illum. §. Sed si ex testamento. Hic incipit tertia pars in qua sic ponitur casus. Dixi tibi mihi q tutores testamentarij et cum inquisitione dati non satisfaciunt: nunquid est hoc generaliter verum. Respondet imperator q non. Nam si duo pluresve tutores in testamento dati fuerit: poterit vnus ex eis offerre satisfactionem de indēnitate pupilli cōtutori vel curatori suo: et si ipse admittit huiusmodi satisfactionem ei in administratione preferetur: sed cōtutor vel concurator non poterit per se a cōtutore vel concuratore suo huiusmodi satisfactionem exigere: sed offerre eam debet vt electionem det concuratori vel cōtutori suo accipere et administratione ei exponere vt ipse solus administrare possit: et si nullus eorum satisfactionem huiusmodi offerat: tunc si testator in testamento expressit quis in administratione preferi deat ille solus administrabit. si vero a testatore de hoc nihil dictum fuerit tunc quem maior pars eorum ydoneū elegerit ille solus administrabit: sed si ita fuerit q in electione ipsi tutores nec aliquatenus per se concordare poterūt pretor partes interponet et aliquem ydoneum ad administrationē eligere compellet: et idem iuris est in pluribus tutoribus vel curatoribus ex inquisitione datis: vt videlicet maior pars possit eligere aliquem ydoneum qui solus negocia pupilli administrat. et hec in tertia parte vsq ad. §. illum Sciendum autem est. Hic incipit quarta et vltima pars in qua

sic ponitur casus. Domine ias video in quibus casibus tutores satisfactionem reipupilli saluaz fore interponere debeant. Pone modo q non fuerit pupillis per tutores bene cautum qualiter in defectum tutorum vel fideiussorum ab eisde receptorum subueniatur ipis pupillis. Respondet imperator. Amice: in hoc casu optimū remedium beneficio legis ipis pupillis indulgetur. Scire enim debes q non solum tutores vel curatores ex administratione sua pupillis vel adultis vel furiosis vel ceteris qui in curatione sunt ex administratione sua tenentur. sed etiam in magistratus qui huiusmodi satisfactionem a tutoribus vel curatoribus accipiunt vt illis actio subsidiaria dabitur que quidem actio subsidiaria vltimum huiusmodi pupillis vel adultis possit prestare subsidium: et hec actio subsidiaria non solum aduersus illos competit qui omnino ydoneam cautionē a tutoribus vel curatoribus exponi passi sunt: nec solum aduersus magistratus datur: sed etiam tam ex prudentum responsis q ex constitutionibus principis in heredes eorum extenditur: nec in mento: in eisdem enim constitutionibus expresse cauetur vt tutores vel curatores ad predictam satisfactionem interponendam per pignorum captionem coherceantur. vnde cum ipsi magistratus sibi legis beneficio poterant ab huiusmodi periculo cauere: non est mirū si ipsi et eorum heredes p sua negligentia teneantur. Scire tamen debes q neq prefectus vrbis neq pretor neq preces prouincie neq aliquis alius qui ius dandi tutores habet: predicta actione subsidiaria pupillis vel adultis vel ceteris in curatione existentibus tenentur: sed solum hi qui huiusmodi satisfactiones accipere solēt. Et hec i quarta parte vsq i fine tituli.

De excusatione tutorum vel curatorum
 Continuatō istius rubricę patet
 in hunc modum. Supra determinauit iustianus d satisfactione

tutorum vel curatorum: sed quia quidam tutores vel curatores varijs modis a tutela vel cura se excusant et per consequens a satisfatione excusantur: propter hoc post tractatum de satisfatione tutorum vel curatorum intendit iustinianus tractare de varijs modis quibus excusantur tutores vel curatores. unde de his dicitur subicit rubricam de excusatione tutorum vel curatorum. Excusantur autem et cetera. Ad eundem titulum istius tituli diuidas titulum in sex partes: in quarum prima determinat iustitia. generaliter quibus modis tutor vel curator a tutela vel cura excusantur. In secunda parteremouet quandam dubitationem incidentem circa modum proponendi huiusmodi excusationes. In tertia parte determinat infra quod tempus huiusmodi excusationes debent proponi. In quarta parte determinat qualiter intelligatur datio tutoris per hoc remouendo quandam dubitationem incidentem circa modum excusandi. In quinta parte determinat specialiter qualiter quis excuset se ab onere cure. In sexta parte et vltima determinat quid iuris est si aliquis falsis allegationibus se excusauerit. Prima pars pertinet usque ad §. *Adiutores*. ibi incipit secunda et durat usque ad §. *Qui autem se excusare volunt*. ibi tertia incipit et durat usque ibi. *Datus autem tutor*. ibi quarta incipit et pertinet usque ad §. *Qui autem tutelam*. ibi quinta incipit et durat usque ad illud §. *Si quis autem*. ibi sexta et vltima incipit et pertinet usque in finem tituli. Adone igitur sic casus in prima parte: accessi ad iustitiam. et ita coram eo proposui. *Utrum vos vultis tractare de excusatione tu. vel cu.* dicatis ergo mihi si placet quibus modis excusantur tutores vel curatores ab onere administrationis. Ad hoc respondet imperator. amice: tutores vel curatores varijs modis a tutela vel cura poterunt excusari: quoniam enim per numerum liberorum suorum merentur excusationem: siue huiusmodi liberi in potestate sunt siue etiam emancipati. Si enim tres liberos alios habuerit rome superstiti

tes: vel in ytaliam quattuor: vel in puincia quinque: a tutela vel cura poterit excusari. et hoc ad modum aliorum munerum civilium. Nam et tutelam et curam placuit esse munus publicum. vnde sicuti a ceteris muneribus publicis que excusari poterit ita et ab istis. Nota ytaliam vltra puincias romane autem vltra ytaliam puilegiata. Nota quod tutela vel cura est munus publicum auctoritate. et hoc usque ad versum. Sed adoptiuus: in quo sic po. ca. *Domine iusti. vos dixistis per liberos quem posse a tutela vel cura excusari: dicam mihi per deo an illud locum habeat indistincte in omnibus liberis.* Respondet imperator. quod dixi tibi generaliter aliquem per liberos posse excusari: intelligere debes de naturalibus et legitimis. Nam adoptiuus liberi patri adoptiuo ad excusationem non sufficiunt vel non proficiunt. liberi enim naturales et legitimi extranee persone a patre naturali nihilominus ad excusationem proficiunt. et hoc usque ad versum. Item nepotes. in quo po. ca. *Vidimas quod per liberos que a tutela vel cura excusantur sed quia appellatio liberorum veniunt nepotes.* Querit a domino iusti. an istud se extendat ad nepotes. Respondet imperator. quod non solum liberi in primo gradu existentes proficiunt: sed etiam nepotes ex filio mortuo ratio suo ad excusationem proficiunt: quia in locum sui patris mortui succedunt: sed licet nepotes ex filio post mortem ipsius filii eiusdem patris nepotum auo proficiunt: nepotes tamen ex filia ei prodesse non poterunt. Nota quod nepotes quot sint in liberorum numero per vnum reputantur ad tutelam excusationem. Et hoc usque ad versum. *Filius autem in quo sic figurat ca.* Vidimus superius a principio tituli huiusmodi quod liberi et nepotes ex filio excusantur que a tutela vel cura. Sed quare dicit dominus iusti. an hoc verum sit de filiis mortuis. Respondet dominus imperator. quod dixi tibi filios proficere: intelligere debes quod filii superstites tamen ad tutelam vel cure oneris excusationem proficiunt. mortui enim non proficiunt. et hoc usque ad versum. *illud* Sed si in bello. in quo po. ca. *Ostensus est super quod liberi mortui non proficiunt ad excusationem tu. vel cur.* Nunc querit ab imperatore. quod si in

bello pro republica filij occisi fuerint an patri ad excusationem pdesse possint. Et respondet: certe constat eos pdesse qui in acie principis ceciderunt et in perpetuum qui enim pro republica ceciderunt in perpetuum per gloriam vivere intelligunt. Nota q filij qui in principis acie ceciderunt perinde ac si viverent imunitatem a tutela tribuunt. Nota q qui in principis seruitio pro republica moriuntur per gloriam vivere intelliguntur. Et hoc in prima parte vsq ad illu. §. Et diuus marcus: in qua prosequitur iulianus materiam prime partis. in illo. §. pone sic casum. Domine iam vidi qualiter quis excusatur ab onere tutelae vel cure: nunquid pluribus modis poterit competere excusatio. Respondet q sic. Nam diuus marcus rescripsit in senatus consulto ad administrantem res fiscales durante administratione posse se ab onere tutelae vel cure excusare. Nota q procurator fiscalis excusatur a tutela vel cura qd diu negotia imperatoris administrat: vsq ad versiculum Item et qui absentis. in q pone casus. Tunc causa reipublice absens datus est tutor vel curator. Quentur ab imperatore an possit se legitime excusare Respondet imperator q qui absentes causa reipublice datus sunt tutores vel curatores ab onere administrationis tutelae vel cure excusant. No. q reipublice causa absens excusatur: vsq ad versu. Sed et si qd in quo sic figurat casus. Vidimus qualiter absens datus tutor vel curator excusatur. Sz qd si aliquis datus tutor vel curator reipublice causa abesse incipiat: an similiter excusatur. Respondet dominus imperator q non solum illi qui in absentia datus erant possunt excusari: sed etiam si primo fuerant datus tutores vel curatores et postea ceperunt abesse causa reipublice a tutela vel cura excusantur: et interim curator loco eorum datur: quibus reuersis curator loco eorum subrogatus desinit curator esse et ipsius administrationis onus recipiunt: nec in casu isto post reuersionem anni habent vacationem

vt papinianus in libro. vj. responsum scripsit. hoc enim spacium indulget his qui post reuersionem ad nouas tutelae vel curas vocantur: non autem eis qui pristinae administrationis onus recipiunt. Nota q absens reipublice causa durante absentia excusatur ab inchoata tutela quae reuersus cogit reassumere. Et hoc vsq ad versiculum Et qui potestatem: in quo sic pone casum Cuius est superius de pluribus personis qualiter se possunt excusare a tutela vel cura. Nunc queritur a domino imperatore an sint alie persone que possint excusari. Respondet imperator q non solum pdicti a tutela vel cura excusant: sed etiam qui aliquam potestatem habent: vt prefectus vigilum vel annonae: quia tunc illi a susceptione tutelae vel cure durante officio suo se possunt excusare vt diuus marcus scripsit: sed tutelam inceptam occasione potestatis non possunt deserere. Nota q iurisdictionem habens a tutela suscipienda excusatur: licet susceptam non deserat. Nota q quedam impediunt contrahenda que non dirimunt iam contracta. Sed pone: nunquid si aliquis datus tutor vel curator: habeat litem cum pupillo vel cum adulto poterit occasione litis se excusare. Respondet q no nisi de omnibus bonis ipsius pupilli vel forte de hereditate aliqua ipsi pupillo delata controuersa fuerit: in hoc em casu excusatio habebit locum. Nota q ppter litem quam quis cum pupillo habet nisi fuerit de omnibus bonis se no excusat. Et hec dicunt vsq ad illu. §. Tria onera. in quo. §. adhuc prosequitur iusti. materiam suam et multiplicat modos quibus excusant tutores vel curatores. vnde pone sic casus. Dne nuqd sunt adhuc plures modi quibus tutores vel curatores ab onere administrationis poterunt excusari. Rndet q sic. na tria onera tu. vel cure no affectate qd diu admistrat tribuunt excusationem. ita tri in casu isto intelligenda sunt tria onera vt tutela vel cura plurum pupillo eiusdem hereditatis: vt puta fratrum vel nepotum p

una tutela computetur. Nam non numerus pupillorum sed separatio patrimoniorum facit plures tutelas: et non solum predictis modis locum habet excusatio. Nota quod onus quod quis subit sponte non videtur onus. et hoc usque ad versiculum. Sed et propter rationem. In quo casus sic figuratur. Ticius volens facere testamentum meum suum vicinum pauperem et adeo in rebus tenuem ut non habeat unde viuat nisi ex suis operis: in suo testamento filiis suis impuberibus tutorem aut puberibus curatorem instituit. Queritur a domino imperatore an iste Ticius propter suam paupertatem possit se excusare ab administratione huiusmodi tutelae. Respondet dominus Iustinianus quod quis excusatur a tutela vel cura propter paupertatem si sit adeo pauper ut non possit administrationi tutelae vel cure intendere: sed habeat necesse operari ut viuat. et hoc tam diu fratres quibus diuus Marcus rescripserunt. Et haec paupertatem debet probare is qui ad tutelam vel curam vocatur. Nota quod qui dicit probare debet. Item nota quod quilibet praesumitur diues nisi probet se pauperem. Nota quod paupertas excusationem tribuit a tutela vel cura. Sequitur versus. Item si propter. in quo usque ad versus. Similiter sic forma casus. Ticius in extremis suis iustitiae instituit meum in suo testamento tutorem aut curatorem suis filiis dedit: qui quidem meum adeo infirmitate detinebatur ut suis rebus seu propriis negociis interesse nequisset: iste Ticius voluit se excusare ab administratione huiusmodi tutelae: vel propter suam infirmitatem qua tenebatur: queritur a domino imperatore an ista excusatio eum reddat immunem ab onere tutelae vel cure. Respondet dominus imperator quod propter diuersam validitatem per quam quis propriis rebus administrationis superesse non possit: excusatio locum habebit. Nota quod propter aduersam validitatem quis a tutela excusatur. Sequitur versiculum. Similiter: in quo sic fi-

guratur ca. Vidimus superius qualiter propter penuriam rerum temporalium et sanitatis quis a tutela excusatur. sed quia est alia penuria que dicitur ignorantia: ideo querebatur a domino imperatore an imperitia litterarum quem possit a tutela vel cura excusare. Respondet dominus imperator quod etiam ratione imperitiae litterarum quis a tutela vel cura excusatur. Diuus enim pius rescripsit eum qui litteras nescit ab onere administrationis tutelae vel cure excusandus esse. Nota quod dictio quae in medio. scilicet posita potest poni aduersatiue: ite potest poni correctiue sine determinatione scilicet ut etiam imperiti litterarum possint esse tutores vel curatores si sint expertes negotiorum. et hoc vltimum verius est. Nota quod imperitia litterarum simplicitati connexa excusat quem a tutela vel cura. Item si pater in testamento aliquem tutorem propter inimicitias dederit puta sic dicendo. ticius tutorem pupillis meis do ut debitis supponatur et a pupillis admittitur: eodemo modo quod pater hoc expressit: iste ticius tutor datus se poterit ab onere administrationis excusare: sicuti per contrarium non excusantur illi qui promiserunt se patri pupillorum eorundem tutelam administrare. Nota quod creatus tutor ut a pupillo et creditibus pupillaribus veretur a tutela excusatur. Nota qui tutelam agnouit se excusare nequit. Sed pone quod datus fuit tutor quibusdam pupillis: et ipse hoc solum adduxit in excusationem quod erat ignotus patri pupillo: nunquid ratione talis excusationis ab onere administrationis liberatur. Respondet imperator quod non. Nam diui fratres rescripserunt non esse admittendam excusationem eius qui habet solum pro ratione quod patri pupillo ignotus fuerit. Nota quod ex quo quis dicat se non esse patri pupillo notum: a tutela minime sit immunis. Nota quod malicis hominum est obuiandum. Nota fidem esse seruandam. Nota frivolas excusationes esse reiciendam. Item si aliquis exercue-

rit capitales inimicitias cum patre pupil-
lorum nec postea reconciliatio interuenit
poterit se ab onere tuto. vel cura. excusare
ratio iuris est: et si aliq̄s status questioneꝝ
a patre pupilloꝝ passus fuerit: vel si ille q̄
stionem status moueat: nam in ytroq̄ ca-
su locum habet excusatio. et hec dicuntur
vsq̄ ad. §. Item maior septuaginta Adhuc
psequit iustinianus materia suam multi-
plicando modos excusatiōis: vnde pone
sic casum. Hinc iam vidi plures modos q̄
bus tutores v̄l curatores excusant: nūq̄d
adhuc poterūt pluribus modis excusari.
Respondet q̄ sic. q̄nq̄ em̄ excusant ratōe
etatis: si maior septuaginta annis tutor
vel curator datus fuerit: ratione etatis ex-
cusare se poterit: et non solū ratōe senectu-
tis: sed etiam ratōe minoris etatis s̄m iu-
ra antiqua excusatio locū habebit. mino-
res em̄. xxx. annis olim ab onere admini-
stratiōis tutele vel cure excusabant. hodie
vero per constitutiōem nostrā ad tutele v̄l
cure administratiōem aspirare phibetur.
intantū videlicet vt decetero excusatione
opus non sit. Nam et si vellent nullo mo-
do admitterent. in p̄stitutiōe em̄ nostra ex-
p̄esse canetur vt nullus pupillus ad tute-
lam legitimā vocetur nec adultus. Inci-
tile em̄ nobis videt eos qui in rebus suis
administratiōis alieno auxilio egerenoscū-
tur et sub alijs regunt: alioꝝ tutelā et curā
subire: et idem in milite in expeditiōe mili-
tari existente seruandū erit vt ip̄e etiā vo-
lens ad tutele vel cure administratiōem
nō admittatur. Nota q̄ qui inhabilis est
circa regimen p̄p̄iū: circa alienū inhabi-
lis reputatur. Nota q̄ miles ad tutelam
aspirare nō potest. Item grāmatici rome
docentes grāmaticā: et rethores et medici
et qui h̄mōi officiū in patrijs suis exercēt
si intra numerū statutū sunt: ab onere tu-
tele vel cure excusantur. et hec dicuntur in
prima parte vsq̄ ad illum. §. Qui autem
vult se excusare et c. Hic autem incipit secū-
da pars principalis in qua sic pone casus
Domine quidam datus fuit tutor vel cu-

rator qui multas et varias habuit excusa-
tiones et quasdam ex illis p̄posuit: et alias
proponere p̄termisit. postea excusatio-
nes p̄positas in processu iudicij proba-
re non potuit: nunquid alias excusatiōes
quas ab initio non p̄posuit adhuc pro-
ponere poterit. Respondet q̄ sic. Qui em̄
se excusare vult si plures habeat exceptiō-
nes et quasdam ex his in exordio litis pro-
positas non probauerit alias exceptiōes
sibi competentes licet ab initio omissas
attamē intra statutum tempus p̄ponere
et p̄bare non phibetur. Et hec in secūda
parte vsq̄ ad illum. §. Qui autem se excu-
sare volūt et c. Hic incipit tertia pars prin-
cipalis in qua sic pone casus. Domine da-
tus fui tutor cuidam pupillo et ego habe-
bam tres liberos in v̄be vel quattuor in
prouincia: vel quasdam alias excusatiōes
mibi competentes: vnde a datione tutele
volebam appellare: iudex nō admisit ap-
pellationem meam: dicatis mihi quid iu-
ris est in casu isto. Ad hoc respondet iusti-
nianus. Amice: iudex contra te iuste pro-
cessit. qui enī ab onere administratiōis
tutele vel cure se voluerint excusare ab ip̄-
sa datione non debent appellare: imo in-
fra quinquaginta dies continuos conu-
merādos ex quo nouerint se d. tos esse tu-
tores excusationes sibi competētes debēt
coram iudice proponere cuiuscunq̄ gene-
ris sint. hoc est siue a testatore: siue a lege:
siue a iudice dati extiterint: et hec sunt ve-
ra si infra centesimū miliare a loco in quo
dati fuerint habitent. Alio em̄ modo faci-
enda est cōputatio si v̄ltra centesimū mili-
are ab eo loco in quo dati fuerant habitēt
tunc em̄ pro singulis viginti miliaribus
donec venerint ad locum in quo dati fue-
runt computabitur eis vnus dies: et cum
venerint ad eundem locum numero resul-
tanti ex computatione dierum ex benefi-
cio legis adiicietur spacium triginta dieꝝ
infra quod se poterunt excusare. sed ta-
men vt sceuola dicebat in hoc casu si mi-
nor numerus ex computatione dierum

et adiectione triginta dierum resultet quod spacium quinquaginta dierum de equitate ita erit facienda computatio. ut illi qui habitant ultra centesimum miliare ad suas excusationes proponendas nunquam minus habeant quam quinquaginta dies. et hec in tertia parte dicuntur usque ad illum. §. Datus autem tutor. Hic incipit quarta pars in qua sic ponitur casum. Dicitur: quidam in testamento suo habenti duo patrimonium in provinciis tutorem dedit sic dicens. Tunc tutorem do pupillo meo: modo quero a vobis utrum teneam ex illa datione administrare res existentes in alia provincia in qua non habeo domiciliu. videtur enim mihi quod ipso iure non debeam teneri de administratione existentium in illa provincia: ita quod non sit mihi opus aliqua excusatione uti. Ad hoc respondet iustinianus. Amice: tutor in testamento datus: ad unum versus patrimonium pupilli datus intelligitur. unde dico quod ipso iure non est liberatus ab onere administrationis alterius provincie: sed si vis non teneri necesse habes eam noie te excusare. Et hec dicuntur in quarta parte usque ad illum. §. Qui tutelam. Hic incipit quinta pars in qua sic ponitur casus. Dicitur datus fui tutor cuidam pupillo: et administravi tutelam eius: et iam pubertate adveniente finita est tutela. modo idem adultus quondam pupillus meus me petit in curatore sibi dari: et iudex me inuitu cogere vult suscipere onus administrationis: ego quero a vobis quid iuris est in hoc casu. Respondet imperator. Amice: iudex te ad hoc cogere non potest: qui enim tutelam alicuius gessit inuitus curator eiusdem fieri non compellitur: et hoc intantum est verum licet testator qui in testamento suo tutorem dederit illum eundem curatorem se dare adiecerit: tamen in hoc casu diuus severus et antoninus rescripserunt illum inuitu nullo modo cogendum esse administrationem cure suscipere. Item si maritus fuerit datus curator uxori sue idem principes rescripserunt eum posse ab onere cure se excusare: licet administrationi rerum uxoris sue se immiscuerit. et hec

in quinta parte usque ad illum. §. Si quis autem. Hic incipit sexta et ultima pars in qua sic ponitur casum. Domine quidam datus fuit mihi tutor: iste tutor ad excusationem suam dicebat se habere tres liberos in urbe cum non haberet nisi unum vel duos forte: et iudex admisit eius excusationem et ita falsis allegationibus se excusavit. dicam mihi quid iuris est in casu isto. Respondet imperator. Amice: qui falsis allegationibus ab onere tutelae se excusat non est liberatus ab onere administrationis. imo ex tempore dationis tenetur: et ideo dico tibi quod tutor tuus non obstante excusatione sua quam per falsas allegationes obtinuit periculo administrationis tibi tenet. et hec in sexta parte.

De suspectis tutoribus ac curatoribus

Continuatio istius rubricae patet in hunc modum. Supra determinavit iustinianus qualiter tutores vel curatores ab onere administrationis excusantur: et quia quidam sunt tutores vel curatores qui si vellent ab administratione remouentur: idcirco de huiusmodi tutoribus vel curatoribus hic intendit tractare. Unde de his dicitur subicit rubricam de suspectis tutoribus vel curatoribus dicens. Sciendum est etc. Ad evidentiam istius tituli diuidas titulum in sex partes principales et planus erit. in quarum prima parte determinat iustinianus unde descendit crimen suspicionis. In secunda parte determinat quis potest cognoscere de crimine suspicionis. In tertia parte determinat qui possunt accusare de eo crimine. In quarta parte determinat qui possunt suspectos tutores accusare. In quinta parte determinat quis est suspectus. In sexta et ultima determinat quis sit effectus criminis suspicionis. Prima pars protenditur usque ad illum. §. Datum est autem ius. Ibi incipit secunda et durat usque ad illum. §. Ostendimus. Ibi incipit tertia et durat

vsq; ad illum. §. Consequens est. Ibi inci-
 pit quarta et durat vsq; ad illū. §. Suspe-
 ctus. Ibi incipit quinta et durat vsq; ad
 illum. §. Suspectus autem. Ibi sexta
 et vltima incipit et durat vsq; in finē titu-
 li. Pone igit sic casum in p̄ma parte. Do-
 mine iam video q; vultis tractare de suspe-
 ctis tutoribus: dicatis mihi si sedeat anio
 vnde descendit crimē suspicionis. Respō-
 det imperator q; ex lege duodecim tabula-
 rum descendit. Et hec in p̄ma parte vsq; ad
 illum. §. Datum est autē. Sed pone in se-
 cunda. Dñe iam video vnde descendit cri-
 men suspitōis: dicatis modo mihi q; pos-
 sunt de h̄ crimine cognoscere et suspectos
 tutores ab administratiōe remouere. Re-
 spondet iustinianus: remouēdi suspectos
 tutores ab admīstratiōe datus ē ius rome
 pretori. In puincijs autē p̄sidibus puin-
 ciarū et etiā delegato a p̄cōsule. Et hec in
 secūda parte vsq; ad illū. §. Ostendimus
 qui possunt. Hic incipit tertia pars in q; sic
 pone casum. Dñe iam video vñ descendit
 crimē suspitōis: et qui possunt de illo cri-
 mine cognoscere: dicat modo mihi si pla-
 cet q; possunt accusari de suspitione. Et re-
 spondet imperator q; de suspecto possunt
 accusari siue sint testamētarij siue alterius
 generis tutores: vñ et si legitim⁹ sit adhuc
 idē dicendū erit videlicet vt accusari pos-
 sit. Sed pone q; sit legitim⁹ tutor vt patro-
 nis liberti sui: nunq; poterit de suspecto
 accusari. Rñ det: certe sic Verūtñ fame pa-
 troni parceret vt nihilominus integra ma-
 neat: q;uis vt suspectus remotus fuerit.
 Et hec in tertia parte vsq; ad illū. §. Con-
 sequens est. Hic incipit quarta pars in qua
 sic pone casum. Dicit iustinianus p̄tinuā
 do materiā suā ex quo vidimus q; possūt
 accusari sup crimine suspitōis cōsequens
 est vt videamus qui possunt accusare su-
 spectos. Et sciendū est hāc accusatiōem de
 suspecto quasi publicā esse hoc est oībus
 patere: non eīm solū masculi ad hanc accu-
 satiōem p̄cedere possunt: sed etiam mulie-
 res ex rescripto diui seueri et antonini ad-

mittuntur: sed licet mulieres admittātur
 non tamen omnes: sed ille sole que pieta-
 tis necessitudine ducte ad hoc p̄cedunt.
 vt puta mater ip̄ius pupilli vel nutrix vel
 etiam auia vel soror: et non solūmodo iste
 mulieres admittunt: sed etiam si qua alia
 fuerit cuius magnam pietatem p̄tor: in-
 tellexerit que quidem mulier verecundiā
 serui muliebri competētē non egrediat:
 sed pietate quasi mota iniuriā pupilli su-
 stinere non possit ad istam accusationem
 eam admittit: sed hodie nūquid poterūt
 impuberes qui in tutela sūt suos tutores
 de suspecto accusare. Et respondet q; non
 licet impuberes tutores suos accusare nō
 possunt: puberes tamen in cura existētes
 curatores suos de consilio necessarioz
 super crimine suspitōis arguere possunt:
 et ita diuus seuerus et antoninus rescripse-
 runt. Et hec in quarta parte vsq; ad illum
 .§. Suspectus est autem qui. Hic incipit
 quinta pars in qua sic pone casus. Domi-
 ne iam video qui possunt accusare de su-
 specto: dicatis mihi si placet quis intelli-
 gitur esse suspectus. Ad hoc respondet im-
 perator q; ille suspectus est qui nō ex fide
 tutelā pupilli sui gerit: licet soluendo sit:
 et ita iulianus scripsit. plus enim dicit: vi-
 delicet q; tutor anteq; incipiat tutelā ad-
 ministrare poterit quasi suspectus remo-
 ueri. Et hoc iulianum constitutum est
 Et hec in quinta parte vsq; ad illū. §. Su-
 spectus est autem remotus siquidez. Hic
 incipit sexta pars et vltima in qua sic pō-
 casum. Domine iam video quis est suspe-
 ctus. Sed pro deo dicatis mihi quis est
 effectus istius criminis. Ad hoc respōdet
 imperator. Amice si quis remotus fuerit
 ab administratione sua propter crimē su-
 spitionis siquidem ob dolum infamis ef-
 ficatur: si vero ob culpam leuem vel leuis-
 simam fuerit remotus non efficitur infam-
 is: et non solum istum effectum habet
 crimen suspitionis sed etiam alium. Nam
 si aliquis fuerit de crimine suspitionis
 accusatus: quousq; cognitio finita fu-

erit interdicitur ei administratio. et ita pa-
piniano visum est. Sed si aliq̄s h̄mōi cri-
mine accusatus fuerit et pendente cogniti-
one decesserit accusatus cognitio suspecti
extinguit. Item si aliquis tutor: copiā sui
nō fecerit vt alimenta pupillo suo decer-
nantur: pupillus in possessionem bono-
rum ipsius tutoris causa rei seruande mit-
tatur et que p̄ morā deteriora facta sunt da-
to tutori vendi iubent. Liqueat igit̄ q̄ tu-
tor: q̄ alimēta pupillo nō p̄stat vt suspectus
remoueri poterit. Si autem tutor: p̄ns fue-
rit: p̄ mendaciū t̄i alimēta pupillo discer-
ni non posse ob inopiaz pupilli dicat ad
p̄fectū v̄bis mittat̄ puniendus vt iuriscō-
sul. placuit. sicut ille remittit ad p̄fectum
v̄bis puniendus q̄ per pecuniā ministe-
rium tutelae redemerit. Item libertus si frau-
dulenter gessisse tutelam vel curam filioꝝ
vel nepotum patroni probatus fuerit ad
p̄fectum v̄bis similiter remittetur puni-
endus: et in hoc casu vt ingratus accusari
poterit Nouissime autem sciendum est tu-
tores vel curatores fraudulenter admini-
strantes res pupillares oīmodo esse remo-
uendos. licet eī satisfationem offerat de
indēnitate pupilli: tamen quia satisfactō
maliuolum tutoris propositum non mu-
tat: sed diutius malignandi facultatē pre-
stat remouendi sunt. Item suspectū eum
merito putamus qui moribus talis est vt
suspectus haberi debeat: licet enim tutor
vel curator paup̄ sit: fidelis tamen et dili-
gens sit in administratione non est vt su-
spectus remouendus. Et hec in sexta par-
te vsq̄ in finem tituli.

Explicit liber primus institutionum.

Incipit liber secundus.

Rubrica De rerum diuisione.

Continuatio istius ru-
brice ad superiora patet
in hunc modum. Dñe
ius quo vtimur aut p̄-
tinet ad res: aut perso-
nas: aut actiōes. vt. s.
de iure naturali gen. et

ciuili. §. vl. et dictū est in p̄mo libro huc vsq̄
q̄ de iure pertinēte ad p̄sonas. vñ p̄m or-
dinem p̄missum intēdit Iusti. in hoc se-
cūdo libro tractare de iure p̄tinēte ad res.
S̄z q̄ oīs res p̄ diuisionē dilucidius ap̄t̄
vt. §. dele. §. sed nō vsq̄ in illo versu. Sed
ne in p̄mis: idcirco iusti. de rebus dictu-
rus ad euidentiōrē iuuenū doctrinā p̄mo
tractat de rerū diuisione. vñ nō imerito an-
nectit h̄icru. de re. diui. Quia igit̄ cōtinua-
tione rubricę iusti. diuides titulū in duas
partes p̄ncipales: in quarū p̄ma parte de
terminat de rerū diuisione. In secūda par-
te de earundē rerū dñij acq̄sitione tractat.
Superiori libro et c. p̄ia pars p̄tendit vsq̄
q̄ ad illū. §. Singulorū autē. ibi incipit se-
cūda pars et p̄tendit vsq̄ in finē tituli. p̄-
ma pars subdiuidit̄ in duas partes in q̄-
rum p̄ma parte ponit bimembriē diuisi-
onem rerū que talis est. q̄ rerū alie sunt
in patrimonio nostro: alie sunt extra patri-
monium: et p̄tendit hęc vsq̄ ad illū. §.
Quedā em̄. ibi incipit secūda pars p̄me par-
tis p̄ncipalis in qua parte ponit secūday
diuisionē rerū. Ad cōprobatiōem p̄me di-
uisionis: et hec diuisio cōtinet q̄nq̄ mem-
bra que dilucide p̄sequitur de quolibet
membro dilucida ponēdo exempla. H̄is
igit̄ p̄libatis penas p̄mo ca. Dicit iustiū.
cōtinuādo p̄cessum suū: postq̄ in superiori
libro de iure personarū exposuimus: mo-
do in hoc secūdo libro de rebus q̄ in patri-
monio n̄ro vel extra n̄m p̄moniuū habē-
tur videamus. et hec in p̄ma parte. Sed
po. in secūda. dñe vos dixistis mihi sup̄
q̄ vultis determinare de reb̄ q̄ sunt ī p̄-
monio n̄ro vel extra: nūq̄d est ista diuisio
sufficiēs. Ad h̄ r̄ndet q̄ sic et q̄ sufficiēs di-
uisio p̄missa sit t̄i rōne h̄q̄: q̄ q̄dā natura